

Nacionalne konzultacije s mladima o Inicijativi za osnivanje REKOM

Selce, Hrvatska
3. prosinac, 2009.

PROGRAM

15.00 Uvod u konzultacije

Emina Bužinkić, Mreža mladih Hrvatske

15.10 Prikazivanje dokumentarnog filma o konzultacijskom procesu s mladima u Srbiji

15.20 Inicijativa za REKOM i tijek konzultacijskog procesa

Eugen Jakovčić, Documenta, Zagreb

15.30 Uloga mladih i organizacija mladih u stvaranju i djelovanju komisija za istinu

Ivan Novosel, Legalis, Zagreb

15.40 Diskusija

16.10 Rad u manjim grupama:

1) podrška organizacija mladih u djelovanju inicijative i aktivnosti organizacija mladih u lokalnim zajednicama

2) formuliranje preporuka za politike usmjerene mladima

17.10 Prezentacija procesa i rezultata

17.30 Zaključivanje konzultacija

Uvodničari/ke

Ivan Novosel, Legalis, Zagreb, Hrvatska,
Emina Bužinkić, Mreža mladih Hrvatske, Zagreb, Hrvatska,
Eugen Jakovčić, Documenta, Zagreb, Hrvatska.

Sudionici/ce

Ana Marija Sočo, Mreža mladih Hrvatske, Zagreb, Hrvatska,
Tijana Vidaković, Delfin, Pakrac, Hrvatska,
Denis Sgagliardi, Udruga ZUM, Savjet mladih, Vodnjan, Hrvatska,

Alen Zbodulja, Nezavisna udruga mladih, Lepoglava, Hrvatska,
Petar Tumpa, nezavisna udruga mladih „Zefra“, Pregrada, Hrvatska,
Jasmina Kartalović, Autonomni centar ACT, Čakovec, Hrvatska,
Vesna Vilus, Domaći, Karlovac, Hrvatska,
Boris Vujnović, Savez izviđača Hrvatske, Zagreb, Hrvatska,
Bojan Smode, Savez izviđača Hrvatske, Zagreb, Hrvatska,
Danijela Lovrić, Centar za neformalnu edukaciju mladih, Osijek, Hrvatska,
Lovorka Bačić, Centar za mirovne studije, Zagreb, Hrvatska,
Nikola Dudak, Savez studenata Hrvatske, Zagreb, Hrvatska,
Željko Jurković, Glas mladih Križevci, Hrvatska,
Melina Mohorić, Hrvatsko debatno društvo, Zagreb, Hrvatska,
Marko Guzalić, K.v.a.r.k., Križevci, Hrvatska,
Iva Radić, Tabu, Vukovar, Hrvatska,
Igor Kovač, Proni – centar za socijalno podučavanje, Sisak, Hrvatska,
Marina Globočnik, FadeIn, Zagreb, Hrvatska,
Marinita Omazić, "Iuvenis" - Trogirska inicijativa mladih, Trogir, Hrvatska,
Kristina Kulaš, Centar za mladež, Zaprešić, Hrvatska,
Đina Županović, „Iuvenis" - Trogirska inicijativa mladih, Trogir, Hrvatska,
Špiro Jakšić, Udruga mladih „Vuk“, Varaždin, Hrvatska,
Ratko Bokan, Hrvatski ferijalni hostelski savez, Zagreb, Hrvatska,
Igor Roginek, Documenta, Mreža mladih Hrvatske, Zagreb, Hrvatska,
Blaženka Sečkar, Moslavina media servis, Kutina, Hrvatska,
Hrvoje Hafner, Moslavina media servis, Kutina, Hrvatska,
Ivana Todorovski, Kulturni centar mladih, Kutina, Hrvatska,
Damir Mihaljević, AKC Attack, Zagreb, Hrvatska,
Vedran Gračan, AKC Attack, Zagreb, Hrvatska,
Katarina Pavić, Mreža mladih Hrvatske, Zagreb, Hrvatska,
Stela Horvat, Centar za mlade, Čakovec, Hrvatska,
Ante Martić, Mreža mladih Hrvatske, Zagreb, Hrvatska,
Marija Hrebac, Mreža mladih Hrvatske, Zagreb, Hrvatska,
Ines Perković, Mreža mladih Hrvatske, Zagreb, Hrvatska,
Dino Manestar, Forum mladih SDP-a Hrvatske, Crikvenica, Hrvatska,
Saša Đujić, Forum mladih SDP-a Hrvatske, Novi Vinodolski, Hrvatska,
Marko Filipović, Forum mladih SDP-a Hrvatske, Rijeka, Hrvatska,
Nikola Pandurić, K.v.a.r.k., Mreža mladih Hrvatske, Zagreb, Hrvatska,
Matija Polančec, Mreža mladih Hrvatske, Hrvatski ferijalni hostelski savez, Zagreb, Hrvatska,
Jelena Orlić, Hrvatski ferijalni hostelski savez, Rijeka, Hrvatska,
Nikola Buković, Mreža mladih Hrvatske, Split, Hrvatska.

Organizatori

Mreža mladih Hrvatske, Zagreb, Hrvatska,
Documenta, Zagreb, Hrvatska,

Otvaranje skupa

Emina Bužinkić, Mreža mladih Hrvatske, Zagreb, Hrvatska,

Transkript audio zapisa

Emina Bužinkić: Pozdravljam vas na početku još jedne Izborne skupštine Mreže mladih Hrvatske i Trećih nacionalnih konzultacija sa organizacijama mladih u suočavanju prošlosti. Ja sam Emina Bužinkić i moderirat ću današnje konzultacije. I zahvalila bih vam se što ste došli. Ove konzultacije organizirane su zajednički od strane Mreže mladih Hrvatske i Documente – Centra za suočavanje sa prošlosti, ali jedne manje radne grupe za mlade u kojoj sudjeluju nekoliko organizacija mladih iz Hrvatske. One, dakle, i na nacionalnoj i na regionalnoj razini rade ponešto na ovoj temi. Ove nacionalne konzultacije zamišljene su kao forum, diskusije, rasprave, izražavanje različitih viđenja i pogleda na proces suočavanja sa prošlosti. Zamišljene su i kao prostor informiranja o najnovijim inicijativama u ovome području. Zato su s nama Eugen Jakovčić iz Documente i Ivan Novosel iz Legalisa, koji će nas informirati o tome što je to Koalicija za REKOM ili za Regionalnu komisiju za istinu i pomirenje, ali i zašto je važno da organizacije mladih sudjeluju u ovom procesu. U tom smislu je jako važna vaša participacija i ono što ćemo proizvesti u ovom interaktivnom procesu sljedeća tri sata. Htjela bih vam reći kako je Mreža mladih Hrvatske odlučila ove godine formalno pristupiti Koaliciji za Regionalnu komisiju za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava na području bivše Jugoslavije i kako u tome vidi nekoliko važnih argumenata. S jedne strane, važno nam je poticati procese odgovornosti prema mladima, odnosno razumijevanje odgovornosti za buduće procese, ali isto tako poticati procese učenja istine i činjenica o prošlosti. To nam se čini kao zdrava osnova za razvoj društva. Vrlo važnu ulogu vidimo u tom procesu od organizacija mladih, dakle udruga mladih i za mlade, ali i drugih oblika organiziranja mladih, a poglavito političkih pomladaka. Zato mi je jako drago što i danas neki ovdje dolaze upravo iz političkih stranaka. Razlozi za ove konzultacije postoje već nekoliko mjeseci ili godina, a imali smo dosta uspješne prve konzultacije u Zagrebu. Nešto malo manje posjećene, ali ništa manje uspješne konzultacije u Osijeku. I ovo su treće koje se događaju, treću godinu zaredom. Danas ćemo pokušati malo razgovarati o tome zašto je teško pričati o suočavanju s prošlosti, zašto mladima to nije privlačna stvar, na koji način se ona može učiniti zanimljivijom, kako ojačati takozvane *youth friendly* pristupe ovoj temi. Zatim, što mi kao organizacija mladih koji činimo Mrežu mladih Hrvatske ili neke druge organizacije možemo učiniti u svojim lokalnim zajednicama kako bi potaknuli neke procese suočavanja s prošlosti, izgradnje mira i afirmacije pozicije mladih. Dobili ste program konzultacija u vašim materijalima, kao i dva vrlo zanimljiva teksta. Jedan se odnosi na povijest osnivanja Inicijative za Regionalnu komisiju, a drugi na izvadak iz knjige Marka Freemana „Pomirenje nakon žestokog sukoba“. Stvari su dakle vrlo aplikativne i za sredinu u kojoj mi živimo. Ja vam snažno preporučujem da pročitate oba teksta i zapravo predlažem da počnemo sa našim današnjim programom.

Prije nego što pogledamo film o konzultacijskom procesu sa organizacijama mladih u Srbiji zamolila bih vas sve da nam se samo kratko predstavite, kažete vaše ime i prezime, otkuda dolazite, iz kojeg grada i iz koje organizacije.

Ana Marija Sočo: Dolazim iz Mreže mladih Hrvatske.

Ivan Novosel: Iz udruge Legalis, Zagreb, Hrvatska.

Dino Manestar, Forum mladih SDP-a Hrvatske iz Crikvenice, Hrvatska

Saša Đujić: Iz Foruma mladih iz SDP-a Hrvatske, inače sam isto tu iz Novog Vinodolskog, Hrvatska.

Marko Filipović: Marko Filipović, međunarodni tajnik mladih SDP-a Hrvatske, Rijeka, Hrvatska.

Marko Guzalić: Marko Guzalić, dolazim iz Križevaca iz udruge K.V.A.R.K.

Željko Jurković: Predsjednik udruge Glas mladih, Križevci, Hrvatska.

Iva Radić: Organizacija Tabu, Vukovar, Hrvatska.

Nikola Pandurić: K.v.a.r.k., Mreža mladih Hrvatske, Zagreb, Hrvatska.

Lovorka Bačić: Centar za mirovne studije, Zagreb, Hrvatska.

Igor Kovač: Proni - Centar za socijalno podučavanje iz Siska, Hrvatska.

Marina Globočnik: Fadein, Zagreb, Hrvatska.

Vesna Vilus: Udruga Domaći iz Karlovca, Hrvatska.

Danijela Lovrić: Centar za neformalnu edukaciju mladih, Osijek, Hrvatska.

Kristina Kulaš: Centar za mladež Zaprešić, Hrvatska.

Matija Polančec: Član Upravnog odbora Mreže i Ferijalni hostelski savez, Hrvatska.

Ratko Bokan: Ferijalni hostelski savez iz Zagreba.

Jelena Orlić: Ferijalni hostelski savez Rijeka, Hrvatska.

Damir Mihaljević: Attack Medika Zagreb, Hrvatska.

Vedran Gračan: Attack Zagreb, Hrvatska.

Melina Mohorić: Hrvatsko debatno društvo, Zagreb, Hrvatska.

Tijana Vidaković: Centar za podršku i razvoj civilnog društva Delfin, Pakrac, Hrvatska.

Nikola Buković: Nikola Buković, Mreža mladih Hrvatske, Hrvatska.

Nikola Dudak: Savez studenata Hrvatske iz Splita, Hrvatska.

Katarina Pavić: Upravni odbor Mreže mladih Hrvatske i Savez udruga kultura Zagreb, Hrvatska.

Hrvoje Hafner: Moslavina medija servis, Kutina, Hrvatska.

Igor Roginek: Upravni odbor Mreže mladih Hrvatske i Kulturni centar mladih iz Kutine, Hrvatska.

Blaženka Sečkar: Kulturni centar mladih iz Kutine, Hrvatska.

Denis Sgagliardi: Nadzorni odbor Mreže mladih Hrvatske i udruga ZUM iz Pule, Hrvatska.

Marija Hrebac: Mreža mladih Hrvatske i Domaći, Karlovac, Hrvatska.

Darija Marić: Darija Marić, Documenta, Zagreb, Hrvatska.

Eugen Jakovčić: Documenta, Zagreb, Hrvatska.

Emina Bužinkić: Hvala vam lijepo. Predlažem da pogledamo film o konzultacijskom procesu u Srbiji sa organizacijama mladih kako biste stekli uvid o onom o čemu ćemo danas razgovarati.

Emina Bužinkić: O. K. Pogledali smo film. Predlažem da Eugen Jakovčić kaže nešto više o Inicijativi za Regionalnu komisiju u Hrvatskoj i tijekom konzultacijskog procesa. Samo prije toga bih vas htjela informirati da na internet stranici www.korekom.org možete naći i nešto više videozapisa i audiovizualnih materijala vezano uz konzultacijsku proces u regiji. Evo, Eugene, izvoli, prepuštam ti riječ.

Eugen Jakovčić: Još jednom vas sve skupa pozdravljam i zahvaljujem Mreži mladih Hrvatske i svima vama. Drago mi je što vas ima u ovolikom broju s obzirom da mi sa različitim skupinama u Hrvatskoj, i u cijeloj regiji, vodimo konzultacije sa mladima što je išlo jako teško, bar kad je Hrvatska u pitanju. Stoga mi je zaista drago što vas ima u ovako velikom broju i zahvaljujem se još jednom Mreži mladih Hrvatske i što smo evo uspjeli iskoristiti Skupštinu da bismo na neki način predstavili ovu Inicijativu. Mislimo da je to jako važno, i podrška mladih i organizacija mladih su nam jako važne. Pogotovo će to biti jasno kad vam prikažem tijek dosadašnjeg procesa i onog što nas naročito očekuje u sljedećoj 2010. godini, koja će biti jedna od važnijih, jedna od ključnih godina za cijeli ovaj proces. Možda se prvi put sa ovim susrećete, možda i ne, ali ja ću ipak krenut od osnovnih pojmova. U ovom trenutku mi imamo samo Koaliciju, nemamo REKOM. REKOM znači Regionalna komisija za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima na prostorima bivše Jugoslavije i na neki način to je naš cilj. Riječ je o jednom od mehanizama tranzicijske pravde i procijenili smo da može biti i te kako značajan za suočavanje naših društava sa prošlošću. A s druge strane, ono što ovu Inicijativu gura je Koalicija za REKOM i mi smo ovdje ispred te Koalicije. U ovom trenutku to je koalicija velikog broja nevladinih organizacija u regiji, više od četiri stotine i jako veliki broj pojedinaca i mi smo zapravo negdje tu ideju i pokrenuli. Ideja o potrebi za jednim

ovakvim mehanizmom tranzicijske pravde krenula još davne 2005. godine i nju su pokrenule tri važne, regionalne, nevladine organizacije. To su Documenta iz Zagreba, Istraživačko-dokumentacioni centar iz Sarajeva i Fond za humanitarno pravo iz Beograda. Riječ je o organizacijama koje su se bavile procesima suočavanja s prošlošću, monitorirale suđenja za ratne zločine. Jako im je zapravo bilo stalo da te teme dođu na dnevni red i budu u fokusu dnevne rasprave. I priča je znači negdje krenula isto kao rasprava o mehanizmima za utvrđivanje i kazivanje činjenica o ratnim zločinima i kakvi su nam mehanizmi u regiji potrebni. Kažem, priča je krenula 2005. godine od strane tri organizacije, negdje uz potporu deset vodećih organizacija za ljudska prava iz regije, da bi se nastavila na prvom velikom našem susretu, na Regionalnom forumu 2006. u Sarajevu, kada se raspravljalo o tim izvansudskim mehanizmima za utvrđivanje i kazivanje činjenica o ratnim zločinima u prošlosti. I to na taj način da stvorimo takav mehanizam gdje će prije svega u fokusu biti žrtve. Nakon toga smo početkom 2008. imali veliki Regionalni forum za tranzicijsku pravdu u Beogradu i dotadašnja naša debata je zapravo prerasla u podršku inicijativi za formiranje regionalnog tijela za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima. Nakon toga je bio ključan sastanak u Crnoj Gori, u Podgorici, u svibnju 2008. kada je Inicijativa, do tada inicijativa rečenih organizacija i vodećih organizacija za ljudska prava u regiji prerasla u prijedlog za formiranje Regionalne komisije za utvrđivanje i kazivanje činjenica o ratnim zločinima u prošlosti. U listopadu 2008. smo u Prištini formirali Koaliciju za REKOM, čime je zapravo naša Inicijativa za formiranje regionalne komisije postala vlasništvo Regionalne koalicije i ove godine u mjesecu svibnju smo održali Peti regionalni forum, gdje smo zapravo imali Osnivačku skupštinu Koalicije za REKOM na kojoj je usvojen statut Koalicije. I u ovom trenutku, još jednom ponavljam, naša Koalicija, regionalna Koalicija ima više od 400 organizacija. Ono što je još važno naglasiti je da se na neki način proces odvija paralelno od samih početaka u svim zemljama koje su bile zahvaćene ratom početkom devedesetih, znači u svim zemljama bivše Jugoslavije. Svaka zemlja ima veliku koordinacijsku grupu koja određuje tijek i ciljeve konzultacijskog procesa. Konzultacijski proces je, između ostalih, i ovo što smo mi danas ovdje sastali. Znači, događaji na kojima na lokalnoj, nacionalnoj i zajedničkoj regionalnoj razini raspravljamo svi zajedno, ali i odvojeno u različitim grupama; znači sa udrugama, udruženjima žrtava, mladih, ženskim grupama, udrugama nestalih i tako dalje. Ovakva jedna vrsta komisije je zapravo, ono što je vrlo važno naglasiti u ovom trenutku, prije svega vansudski mehanizam koji za razliku od tužilaštava i sudova nije fokusiran na počinitelje. Ovo tijelo ne bi trebalo imati mandat da utvrđuje bilo čiju odgovornost. Ono je zapravo istražno tijelo koje će se prije svega baviti utvrđivanjem činjenica i prvenstveno je fokusirano na žrtve. Na način da se uzimaju izjave od žrtava, da se uzimaju neki drugi dokumenti vrlo važni. Zašto nam je važno da ona bude službena? Osim što će ona u fokusu imati žrtve, ovu komisiju trebaju osnovati prije svega vlade i parlamenti zemalja u regiji. To mora biti njihova zajednička odluka. To je jako važno zato što mislimo da i na taj način utvrđene činjenice mogu postati službene činjenice pa samim time možemo zaustaviti ono što je zapravo i jedan od naših ciljeva - negiranje zločina i svih tih strašnih stvari koje su se dogodile u prošlosti. Zašto Komisija mora biti regionalna? Mi mislimo da je jako važno upravo temeljem iskustva kojeg imaju ove tri organizacije radeći sa žrtvama. Prateći suđenja za ratne zločine, uvidjeli smo da su naprosto žrtve u jednoj državi, počinitelji

u drugoj državi i da je jedno ovakvo službeno tijelo na najefikasniji način može srušiti te barijere koje su u međuvremenu nastale, a one se zovu granice jer zapravo govorimo o suverenim državama. I Komisija bi bila službena, osnovana zakonom u svim našim parlamentima: u Saboru u Hrvatskoj, u Skupštini Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne Gore, na Kosovu, nadamo se i u Sloveniji i Makedoniji. Tako bi razbili te barijere i budućoj komisiji otvorili nesmetanu komunikaciju, a te istrage bi bile vrlo elegantne, za razliku kako je to do sada bilo. Nešto što smo detektirali tijekom našeg konzultacijskog procesa, koji vodimo jako dugo, od 2005. i intenzivno sa svim onim mijenama o kojima sam rekao, kako smo sazrijevali zajedno sa samom ovom inicijativom. Prije svega da bismo regionalnošću onemogućili zapravo etničku interpretaciju događanja iz prošlost. To je sada prevladavajući trend, koji ne dozvoljava da realno, činjenično i prije svega u interesu žrtava sagledamo našu prošlost. Jako nam je važno da čujemo što misle organizacije, što misle udruženja na terenu. Ovo je proces koji je različit od sličnih situacija do sada, koje bi krenule negdje od vrha. Imali ste situaciju u Srbiji kada je predsjednik Koštunica, tada predsjednik Savezne Republike Jugoslavije, osnovao Komisiju, koja nikad nije zaživjela, automatski je propala. Nije imala potporu, nije imala ovako široki mehanizam konzultacija. Što je cilj konzultacijskog procesa? To je prije svega stvoriti regionalnu platformu za glas žrtava i civilnog društva o potrebama u odnosu na počinjena nedjela i nepravdu. Želimo zapravo ojačati podršku samoj Inicijativi i želimo ono što je jako važno izraditi i njen model. Mi planiramo konzultacije ovako široke regionalne koje radimo u svim zemljama koje sam spomenuo, koje su uključene u ovaj proces. Da vam spomenem kako je proces išao ove godine u Hrvatskoj. Nacionalne konzultacije u Zagrebu sa ženskim organizacijama u svibnju (prije toga u siječnju-regionalne konzultacije sa znanstvenicima, povjesničarima, ljudima sa fakulteta, znanstvenicima), zatim niz lokalnih intenzivnih konzultacijama gdje smo odlazili u sredine, koje su bile bremenite problemima rata i poraća. Bili smo u Kninu 4. kolovoza, dan prije velike proslave. Nakon toga smo bili u Vukovaru, Pakracu i evo sad smo ovdje s vama. Mislim da vam to dovoljno govori zapravo kako negdje vodimo proces i na koji način vodimo konzultacije i što nam je cilj. Mislimo da će ova naša Inicijativa uspjeti upravo zato što se vodi ovoliko široko, ja bih rekao u cijeloj regiji sa različitim grupama na različitim razinama. Mi ćemo u jednom trenutku sa svim preporukama koje dobivamo na ovakvim događajima formirati ekspertnu skupinu, koja će izraditi model i taj bi model negdje pred kraj sljedeće godine trebali uručiti vladama i parlamentima, koji bi onda na taj način bili prisiljeni osnovati jedno ovakvo regionalno tijelo. I tu posebno vidim vašu ulogu i tijekom radionica očekujem vaše povratne informacije. Mi krećemo u veliku medijsku kampanju koja će imati svoja dva kraka. Jedan će biti prikupljanje potpisa, u ovom trenutku smo si zadali jedan veliki cilj, ne znam koliko će biti ostvariv, a to je da na regionalnom nivou prikupimo milijun potpisa, gdje naročito vidimo ulogu mladih i organizacija za mlade. S druge strane imat ćemo klasičnu marketinšku kampanju sa oglašavanjem u medijima i tako dalje. Sve je to lijepo zamišljeno, međutim svjesni ste već i na ovoj razini u ovih prvih pola sata, koliko govorimo da će to biti vrlo teško s obzirom i na političku realnost u regiji i na različiti nivo razvoja svih naših zemalja. Hrvatska je pred ulaskom u Europsku uniju, Kosovo je tek steklo nezavisnost, sporovi između Srbije i Kosova su tu. Međutim, mi mislimo da će pritisak nevladinih organizacija kroz jedan ovako širok konzultacijski proces i tih milijun potpisa, jaka medijska kampanja, pritisak međunarodne

zajednice, tu prije svega mislim Europske unije će u konačnici doprinijeti da naši parlamenti donesu, još jednom naglašavam, zajedničku odluku o formiranju Regionalne komisije koja će biti regionalna. Zapravo to je opet stvar mandata kako ćemo ga definirati. Naravno, najlogičnije je da uredi budu po sadašnjim zemljama. Komisija će imat mandat, još jednom naglašavam, kakvog mi upravo negdje zacrtamo i odredimo upravo kroz konzultacijski proces. I kad govorimo cijelo vrijeme o ovim komisijama, zapravo riječ je o potpuno prepoznatljivom, ja bih rekao, već isprobanom receptu. Do sada je u svijetu bilo više od 35 komisija, o tome će nešto reć Ivan Novosel iz Legalisa. I mi smo negdje procijenili da bi jedan takav mehanizam bilo dobro primijeniti ovdje na našim prostorima. Još jednom naglašavam, prije svega s fokusom na žrtve, na njihov interes. Komisije su bile i u našoj regiji. Ponavljam još jednom, Koštuničina komisija koja nije ni uspjela, postojale su komisije u Republici Srpskoj za Srebrenicu, Komisija u Sarajevu. Međutim, postojale su i ideje, i još postoje u ovom trenutku, o formiranju Komisije za Bosnu i Hercegovinu. Mi, međutim, iz našeg bavljenja dugogodišnjeg žrtvama i raznim procesima suočavanja s prošlošću, temeljem, znači, bogatog iskustva mislimo da sumiranje prošlosti i utvrđivanje činjenica na nacionalnom nivou je potpuno nebitno, neučinkovito i da naprosto ne ispunjava onu svoju suštinu. Mi smo također primijetili da je žrtvama bitno, da se o njihovom problemu, o njihovoj patnji čuje u drugoj sredini. Vukovarcima je jako važno, tu je Iva Nikolić, može me ispraviti, iz Vukovara, suđenje u Beogradu na Specijalnom sudu za zločine, koji je vrlo profesionalno odradio proces za zločine na Ovčari. Još uvijek ne postoji dodatni konsenzus oko toga zašto je to toliko važno, međutim mi mislimo, ponavljam, iz tog dugogodišnjeg rada, koji i se u našim organizacijama odvija paralelno sa ovom inicijativom, da je važno da stvorimo to regionalno tijelo. I ratovi su imali takav karakter i na neki način to je ono što smo dobili tijekom cijelog ovog konzultacijskog procesa. Sutra ja i kolegica iz Documente idemo, to jest prekosutra u subotu, na lokalne konzultacije u Brčko. Konzultacije su bile u Novom Sadu, ne znam u sljedećoj godini će biti dosta regionalnih druženja tako da zapravo proces je negdje liveliran. Međutim, svaka zemlja ima svoj tempo i ima specijalne potrebe i u tom kontekstu zapravo upravo mi iz Hrvatske, čini mi se, dajemo jedan dobar ritam cijelom procesu i odrađujemo, po mojoj skromnoj procjeni, jedan od najkvalitetnijih procesa u Hrvatskoj upravo zahvaljujući dugogodišnjem radu i Documente i brojnih drugih organizacija koje su inzistirale na ovim pitanjima. Eto toliko za uvod. Ako već sada imate neka pitanja, recite. Imamo predstavnike političkih stranaka. Mi ne sumnjamo, odnosno nemamo iluzija da će to ići lako u našim parlamentima. Dovoljno je vidit njihov sastav. Prema tome, neće to biti niti malo lako, ali nevladine organizacije su pokretale i puno veće inicijative koje su na početku izgledale neostvarivije. Mislim da u ovom trenutku imamo snage i da ćemo uspjeti kroz kampanju i prikupljanje milijun potpisa, uz kreativnost organizacija mladih i vaš aktivizam. Morati ćemo izaći na ulice, među obične ljude van ovakvih poluzatvorenih foruma. Hvala vam lijepa.

Emina Bužinkić: Hvala ti Eugen. Htjela bih samo podcrtati nekoliko stvari koje si rekao. One su bile važne i za Mrežu mladih. Ovo je po nama jedna od važnijih i najvećih civilnih inicijativa koja se događa u regiji. U tom smislu ju je jako važno podržati i, kao krovna organizacija mladih, vjerujemo da je to pravi put. S druge strane, vodimo se idejom da je

učenje o prošlosti i utvrđivanje činjenica na regionalnoj razini jedini mogući put, i u tom smislu odgajanje i obrazovanje mladih ljudi u sadašnjosti, u budućnosti je kvalitetniji proces ukoliko ovo uspijemo napraviti. I jedna od važnijih stvari zašto je mreža Hrvatske ušla u ovu koaliciju za REKOM je upravo taj širok konzultacijski proces. Jasno je da se pokušava komunicirati i konzultirati doista širok broj građana, ali i znanstvenih stručnih krugova, organizacija, institucija i tako dalje. Korak dalje ka ostvarenju moguće komisije u regiji. Predlažem da Ivan Novosel kaže nešto o komisijama i praksama u svijetu, ali isto tako da kaže ponešto o važnosti organizacija mladih i uloge mladih u procesu suočavanja s prošlošću.

Ivan Novosel: Hvala Emina. Dobar dan svima. Drago mi je da vas ima tol'ko. Na prošlim konzultacijama s mladima, doduše bile su lokalne, bilo je puno manje ljudi, pa eto danas vas je dosta. Ja ću probati u ovih deset-petnaest minuta maksimalno ispričati što više o komisijama za istinu premda je to veliko i široko područje. S tim da ću se posebno osvrnuti na ulogu mladih, odnosno ulogu mladih i organizacija mladih vezano uz iskustva drugih komisija i ulogu mladih i organizacija mladih vezano uz REKOM. Dakle, ako pročitate naziv, naslov izlaganja - Uloga mladih, organizacija mladih u stvaranju i djelovanju komisija za istinu - ključni pojam koji se ovdje ističe je komisija za istinu. Eugen Jakovčić je već nešto pričao o tome. Dakle, do dana današnjega, od negdje 1974. godine, makar se kratko rad komisije za istinu može pratiti nakon Drugog svjetskog rata, bilo ih je više od 25, što više nedavno je sredinom godine u Kanadi osnovana zadnja Komisija za istinu. Kada govorimo komisija za istinu, htio bih da taj naziv istinu stavite pod navodne znake zbog toga jer oni imaju raznorazličite nazive. Negdje su se zvale komisija za istinu, negdje komisija za prijateljstvo, negdje komisija za otkrivanje činjenica negdje komisija za pomirenje i suradnju. Dakle varijacije na temu. To stavite u navodne znake zbog toga jer jedan od foruma je bio održan u Zagrebu, čini mi se 2007. Eugene, ispravi me ako griješim. Upravo je nastao taj neki *kuršlus*, neki kratki spoj između organizatora i prosvjednika koji su se vani skupili zbog toga jer taj pojam istine je vrlo subjektivan, zato se upravo i prešlo na pojam otkrivanja činjenica, odnosno ustanovljenje činjenica. Dakle, više od 25 komisija za istinu koje su bile smještene na raznoraznim mjestima, gotovo na svakom kutku ovoga planeta. Tako imamo komisije, nama najbliže, u Srbiji, imamo komisije u Istočnom Timoru, Indoneziji, imamo komisije koje su, recimo, vrlo specifične za južno-američki kontinent, u Peruu, Argentini. Imamo komisije, vjerojatno je najpoznatija, pretpostavljam da ste za nju čuli Komisija u Južnoafričkoj Republici. Kada govorimo o komisijama za istinu, one se sastoje od mnoštva sastavnih dijelova koji trebaju biti ispunjeni kako bi komisije uopće mogle profunkcionirati, mnoštvo dijelova na koji način komisije rade nakon šta su uspostavljene. Kada govorimo o osnivanju komisija, one se mogu osnivati ili odlukom vlade, ili odlukom parlamenta, ili odlukom predsjednika republike, odnosno predsjednika države, odnosno šefa države. Dakle, to ovisi direktno o političkom sustavu. Ili pak mogu biti osnovane mirovnim ugovorom ako se radi o dvije zaraćene strane, ili mogu biti osnovane posredstvom međunarodnih organizacija tipa, Rezolucijom Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija. Dakle, kako god, komisije moraju imati čvrsto uporište u zakonu. Unutar toga, dakle unutar odluke o osnivanju komisija određuje se i mandat, sastav i struktura komisije, koja varira od zemlje do zemlje. Dakle, vidimo da ovdje imamo 27 iskustava, koja su vrlo različita. Niti jedna od tih komisija nije apsolutno uspješna

po jednoj strani, a po drugoj strani nije niti apsolutno negativna. Neke su naprosto imale više uspjeha, neke su manje. U kreiranju uspjeha, odnosno neuspjeha je u velikome odigrala ta neka predradnja, neka predfaza konzultacija sa najširim spektrom društvenih skupina kako bi se dobila pomoć da se to uspije realizirati jedan takav rad. Upravo je zbog toga rad Inicijative za osnivanje Regionalne komisije bio bitan, jer ona uključuje širok krug društvenih skupina, ne samo u jednoj državi nego u cijeloj regiji, kako bi se sve te stvari profiltrirale. Dosad smo dobivali pitanja da nam je Peruu jako daleko, Južnoafrička Republika isto, a da ne govorimo o Istočnom Timoru. Da, sve te zemlje jesu geografski daleko, vjerojatno i društveno i politički, međutim, sve te zemlje imaju jedno iskustvo, jednu metodu koju mi želimo implementirati i iz koje možemo naučiti. Naprosto nećemo izmišljati toplu vodu, nego ćemo pokušati modificirati i učiti na njihovim greškama, implementirati dobre stvari. Komisije imaju ograničen rok trajanja, odnosno mandat u kojem rade. Obično se tu govori o nekih 18 mjeseci rada do tri godine - plus tri ili šest mjeseci za produciranje finalnog izvještaja. Kol'ko je ogroman posao, mogu vam govoriti brojke da je u Peruu izdano šest tomova po preko deset tisuća stranica papira, dakle sa svim materijalnim dokazima. U Argentini je zaključak Komisije za istinu i pomirenje bio na preko šest tisuća stranica. Napravili su skraćenu verziju, objavili su knjigu koja se zove *Nunca mas* (Nikada više) koja nakon što je prevedena na engleski, prevedena i na svu silu jezika i postala ne samo *bestseller* u Argentini nego i u cijelome svijetu. Dakle, to je ogroman rad, koji zahtijeva dosta kapaciteta, dosta vremena i jako dobru organizaciju posla. Ja vas više ne bih zamarao sa time na koji način je bio kreiran mandat, koja su bila ovlaštenja komisije, na koji način su komisije radile, koja je bila metodologija rada, jer sve te stvari možete pročitati u ovim papirima koje ste dobili. A ko se želi više informirati može ići na web stranice KOREKOM-a, jer je u ovom radu Inicijative reproducirano dosta materijala.

Unutar svega toga nama je bitna uloga mladih. Dakle, koja je bila uloga mladih? Ja bih ovdje htio pričati iz perspektive iskustava u drugim zemljama, i kakva bi trebala biti uloga mladih. Neko moje viđenje na temelju iskustva drugih, što nam u svakom slučaju stvara prostor da vi izrazite svoje mišljenje i vrlo poželjno, dapače želim vas potaknuti da ga izrazite u radionicama. Djelovanje mladih u radu komisija za istinu i pomirenje se može na neki način strukturirati na rad prije, na rad za vrijeme trajanja mandata komisije i na rad poslije završetka mandata komisije - reproduciranja izvještaja. Specifičnost Inicijative za REKOM je u dvije stvari: najbliži primjer osnivanja komisije koji se rasprostire na teritoriju više država, a radi se o dvije države, je Komisija za pomirenje koja je osnovana 2002. godine u Istočnom Timoru u Indoneziji. Dakle, tu se radilo o Komisiji u dvije zemlje. Mi ovdje imamo primjer gdje bi u najvećem broju trebalo obuhvatiti šest suverenih država. To je prva specifičnost. Druga specifičnost koja je najbitnija je široka uključenost različitih društvenih skupina. Dakle, ovdje govorimo o broju od preko četiristo organizacija i velikom broju pojedinaca što je za razmjere ove regije, a meni se čini za svjetske razmjere vrlo veliki broj. Dakle, Koalicija je jaka zbog toga što uključuje veliki broj pojedinaca, ali i organizacija koje se bave različitim stvarima koje imaju različito polje interesa, a opet su se ujedinile u zajedničkoj misiji. Ovdje je vrlo bitna i uloga mladih i ta uloga organizacija generalno je specifična za ovu regiju. Na koji način je bila vidljiva uloga mladih u drugim komisijama je još uvijek neistraženo

područje, ne postoje neke znanstvene studije i analize. Međutim, ono što se može iščitavati iz izvještaja je to da je uloga mladih bila ograničena kao pomoćno sredstvo u Južnoafričkoj Republici pri kršćanskim crkvama osim onih koje su podržavale apartheid. Dakle, koje su se zalagale za ukidanje apartheida, znači to se konkretno odnosilo na pomoć ljudima koji su doživjeli kršenje ljudskih prava od represivnog režima - da li je to bilo mučenje, da li je to bilo paljenje imovine i uništavanje. Znači, mladi ljudi koji su pokušavali razviti neki alternativni model obrazovanja, autohtonog crnačkog stanovništva kako bi im se pružila adekvatna edukacija. Znači, to su neki, ograničeni primjeri. Naprosto nemamo jasne pokazatelje, jasne analize kako je to bilo izgledalo. Ono što bi ovdje bilo bitno istaknuti, a važno za Inicijativu za REKOM i ulogu mladih u njoj upravo je ta faza o kojoj je Eugen pričao. Dakle, mladi moraju biti vidljivi u svemu ovome, mi moramo reći šta o svemu ovome mislimo. Znači, zauzeti stajalište, sudjelovati u debati, biti ravnopravni sugovornici. Mislim da to najbolje ocrtava ulogu mladih u ovom procesu, ali naprosto se provlači kao *lajt motiv* kroz ove druge dvije strukturirane faze izjava jednog učesnika na konzultacijama u Beogradu, čini mi se 2007., koji kaže: Mladi nisu odgovorni za događaje iz prošlosti, ali imaju odgovornost za budućnost. Dakle, imamo odgovornost u kakvoj ćemo državi živjeti, kakvo ćemo državu, društvo ostaviti budućim generacijama.

Uloga mladih u trenutku kada su komisije osnovane i kada one počinju djelovati, recimo, iz iskustva drugih može iščitati jako dobro kroz primjer Perua, koji bi nama vjerojatno mogao poslužiti kao ogledni primjer. Naprosto površina bivše SFRJ i geografska nepristupačnost Perua imaju neke sličnosti u količini ljudskog potencijala, koji je potrebno imati da bi se rad komisije mogao ostvariti. Tako da u Peruu imate ogroman broj volontera, mladih, studenata, srednjoškolaca koji rade na istraživanjima, rade neke tehničke stvari, naprosto uskaču gdje treba zbog nedostatka novaca da bi se taj proces na tehničkoj razini mogao besprijekorno odvijati. Dakle, oni idu u zaseoke, u sela, razgovaraju sa ljudima, uzimaju izjave i tako dalje. Naravno, prije svega prolaze edukaciju za sve to. Tu mi se čini da mi imamo neku sličnost, dakle, u tom ljudskom kapacitetu koji nam je potreban i upravo posljedica široke uključenosti mladih, aktivističkih mreža, organizacija mladih. Ovaj konzultacijski proces će ako dođe, odnosno kada dođe do uspostavljanja komisija, kada komisija profunkcionira uvelike omogućiti i osigurati skladniju provedbu mandata i posla cijele komisije. O tome će detaljnije biti riječi kada dođe do osnivanja komisija, kada se naprosto analizom prođu sve potrebe i svi kapaciteti i usmjere se na pojedina djelovanja. Znači, to je ovo što imamo kasnije u radionicama pod radionicom broj jedan: Podrška organizacija mladih u djelovanju i inicijativi aktivnosti organizacija mladih u lokalnim zajednicama. Dakle, ja sam ovdje samo istaknuo jedan primjer i ono što mogu preslikati na neku sličnost sa ovim procesima. Tu vas potičem i molim da date svoje mišljenje jer dolazite sa terena, dakle iz lokalnih zajednica. Znači, na koji način ne dišu samo mladi nego cjelokupne lokalne zajednice, da nam pomognete i da sudjelujete s nama u kreiranju strategije i da vidimo na koji način možemo iznjedrati ovaj proces čim bolje. I treća, završna stvar je djelovanje, odnosno uloga mladih nakon što prestane mandat komisije. Dakle, nakon što je objavljeno izvješće. Uspjeh komisije se jednim dobrim dijelom mjeri time na koji način su zaključci koje komisija daje za reformu institucija, za reformu društva, odnosno za ozdravljenje društva primjenjivi u društvima i kakvoga efekta imaju. Meni se čini da je tu uloga organizacija mladih generalno u kreiranju nekih *policy*

usmjerenja prema mladima, što ćemo raditi pod drugom točkom. Konkretno što se tiče pristupa prema obrazovanju, bilo ono formalno ili neformalno, naprosto da se mladima u obrazovnom sustavu države, a i u neformalnom obrazovanju da drukčiji pogled, drukčija perspektiva, da ih se na neki način obrazuje i odgaja za prihvaćanje istine i kritičko promišljanje istine i korištenje činjenica, a da se ne baziraju na mitu. Čini mi se da bi vi ovdje prisutni imate dosta iskustva u tim stvarima. Mreža ima dosta iskustva u takvim stvarima, i to je vrlo bitno što treba odrediti kao smjernice. Mi već možemo otprilike imati neku zamisao na koji način bi to trebalo izgledati pošto smo u fazi kreiranja mandata. Dakle, on ovisi o parlamentima država, ali znamo zbog čega smo ušli u ovaj proces i zbog toga znamo i koje zaključke i koje efekte želimo polučiti. Najsrdačnije vam preporučam da se uključite što aktivnije i što bolje u rad ovih dviju radionica zato što nam konkretno o tome ovisi i uspjeh konzultacija i cijeli naš rad. Dakle, to je ono što ostaje iza nas. Hvala.

Emina Bužinkić: Hvala ti Ivane. Evo Eugen ima još samo jednu rečenicu za dodati pa ćemo onda krenuti na ovaj interaktivni dio.

Eugen Jakovčić: Ostalo je nedorečeno, nismo dovoljno objasnili, samo smo spomenuli neke ključne stvari jer ima jako puno podataka. Ja moram reći da mi ovdje nismo nikakvi profesionalci, mi smo aktivisti i ja se ispričavam ukoliko malo više govorimo ili nismo baš jako dobro usklađeni. Mi smo aktivisti na ovaj ili onaj način, iz medija ili nevladinih organizacija uključeni u ovo i radimo ovo zaista barem kad smo u pitanju mi u Hrvatskoj sa puno volje i želje da neke stvari promijenimo. Ja ću vam samo prikazati da bih vam dočarao tu situaciju zašto je to žrtvama važno i gdje mi vidimo u svemu ovome žrtve. Strašno se osjećate kada dođete u sredine gdje još uvijek ljudi potražuju svoje nestale. To vam se događa u Vukovaru, to vam se događa u Pakracu, u ovom trenutku brojka je stravična – 16.000 nestalih u cijeloj regiji. Mi mislimo da trebamo podijeliti križ s tim ljudima i da ih se ne trebamo, kao političari, sjetiti samo u samo odabranim datumima. Tako je bilo u jedanaestom mjesecu u Hrvatskoj kad smo obilježavali pad Vukovara ili kad se slavodobitno obilježio ulazak u Knin. Mi smo evo kad govorimo o Kninu 4. kolovoza došli u Knin potpuno marginalno sa ovom Inicijativom, i dok su se medijski i na svaki drugi način vodile rasprave na relaciji gradonačelnica Knina i javnost da li će Marko Perković Thompson pjevati u Čavoglavama ili u Kninu. Tko će onda pjevati u Kninu ako je on u Čavoglavama, mi smo 4. kolovoza onako *skrivečki* ušli u Knin i organizirali konzultacije i za stolom su sjedile žrtve. Naime, mi smo u Kninu organizirali, a to je ono što također radimo na našim konzultacijama - javno svjedočenje žrtava. Naime, to je jedan od važnijih mehanizama i naše buduće komisije i komisija koje su nekad bile u svijetu. Naime, Južna Afrika je imala velika svjedočenja, gdje, za razliku od sudskog procesa, žrtva daje izjavu i ona je u prvom planu. I tako su na našim konzultacijama svjedočile tri žrtve: Jovo Berić iz sela Varivode kojemu su pripadnici Hrvatske vojske više od mjesec dana nakon završetka svih vojnih akcija ubili roditelje, starije ljude. Svjedočila je Milena Perčin iz Drniša koja je cijelo vrijeme živjela na okupiranom području za vrijeme trajanja takozvane Krajine, koja je jedno pola godine otišla u Beograd kod prijatelja jer je bilo bliže iz Drniša doći u Beograd nego u Zagreb. ili Split, kojoj je sin

poginuo kao branitelj u hrvatskoj „Oluji“. I svjedočio je hrvatski branitelj, logoraš, koji je bio zatočen i mučen u kninskim logorima. Ti su ljudi sjedili jedni pored drugih, svjedočili i ništa im nije smetalo. Oni su apsolutno razumjeli jedni druge i to su one situacije i momenti kad vi shvatite koliko su s jedne strane te priče potpuno maknute iz fokusa svih naših interesa u društvu i medijskog i svakog drugog, a shvatite koliko je tim ljudima i potrebno to javno svjedočenje. Koliko im je potrebno da ispričaju šta im se dogodilo, a da to nije sudska forma, da nije u sudnici. Jer primijetili ste, žrtve znaju izaći iz suda i reći da nisu zadovoljne. U načelu nisu zadovoljne i nemaju zašto biti zadovoljne. Na konzultacijama imate situacije gdje ljudi u konačnici jedni druge razumiju i ono što bih još naglasio, što su žrtve same istaknule tijekom našeg bogatog konzultacijskog procesa. To njima rješavanje sudbine nestalih jako važno i da bi trebala biti suština cijeloga ovoga procesa. Također, sudionici su mišljenja da je preduvjet rada REKOM-a precizna definicija pojma žrtve. Tu imate također velikih rasprava, žrtve očekuju da se prikupe podaci o mjestima stradanja, da se osim pronalaženja masovnih grobnica istraže i okolnosti pod kojima su tijela premještena iz primarnih u sekundarne i tercijarne masovne grobnice. Zahtjevi žrtava, obitelji nestalih i obitelji žrtava u regiji su potpuno jednake. Upravo ova Komisija koju mi želimo kroz ovu Koaliciju da se osnuje, da je osnuju parlamenti i vlade, REKOM, treba pomoći obiteljima nestalih u rješavanju brojnih problema sa kojima se suočavaju tijekom traganja i nakon pronalaska posmrtnih ostataka. Mislim da komisija tu može puno toga napraviti, ona može zapravo, što su potvrdila iskustva dosadašnjih komisija, kao u slučaju Argentine, Čilea, Gvatemale, Maroka i Perua, vrlo kredibilno utvrditi činjenice, dati glas žrtvama kroz javna svjedočenja, može pronaći nestale, može temeljem toga krivično procesuirati odgovorne, može žrtvama ponuditi materijalne reparacije, simboličke reparacije, a također, što je jako važno, i gdje vidim ulogu mladih i svih nas koji nismo izravno uključeni ili ne pripadamo obiteljima žrtava i nestalih, a to su institucionalne reforme. Mi mislimo da društvo sa jednim ovakvim radom, jedne ovakve komisije možemo prisiliti da napravi niz reformi u pravosuđu. Ivan Novosel je spomenuo u prosvjeti, pogotovo u tom činjeničnom zapisu onoga što se događalo u prošlosti. Vi znate da je to uvijek jedna jako lijepa tema koju naši političari i politike generalno u regiji uvijek koriste. Mislimo da tu REKOM može donijeti niz promjena i može gurnuti te reforme. I zapravo ovaj proces je naš proces, Europska komisija, Europska unija nema svoju politiku na ovom planu i mi, koliko god vam to izgledalo u ovom trenutku čudno, možemo s ovim procesom dat i Europskoj uniji smjernice kako bi se trebalo na jedan dobar i temeljit način suočiti sa prošlošću.

Emina Bužinkić: Hvala Eugene, hvala Ivane. Ja mislim da je vrijeme za vaše osvrte, za vaša pitanja. Samo bih vas molila da kažete svoje ime i organizaciju iz koje dolazite, jer snimamo cijele konzultacije, napraviti ćemo transkript.

Nikola Buković: Pa prvo pitanje je bilo, dakle, o konkretnim razlozima Istraživačko-dokumentacionog centra iz Sarajeva kao jedne od organizacija osnivačica Koalicije, točnije s kojim se oni konkretnim stvarima unutar područja definiranja mandata nisu slagali? Drugo pitanje, ako se moram već ograničiti, je da li je napravljen kakav iskorak od kraja 2008. u suradnji sa braniteljskim udrugama i da li postoje pozitivni primjeri na tom polju? Tada je postojala nekako generalno priča da je to jako dobra stvar, ali mi to ne bismo baš radili sa

Documentom, ni konkretno sa Vesnom Teršelič. To je tako otprilike koliko sam ja mogao zamijetiti nekakvo generalno stanje unutar te populacije i da li postoje nekakvi iskoraci u tom polju? I treće bih vas molio za povratnu informaciju o tome, s obzirom na dosadašnji tijek konzultacija, kako u Hrvatskoj tako i u regiji, da li ste se približili nekakvoj ideji ovlasti, to jest modela Komisije koji će Koalicija zagovarati? I da li ga je moguće usporedit sa nekom od komisija koje su prije postojale? Evo tri opsežna pitanja.

Eugen Jakovčić: Što se tiče Istraživačko-dokumentacionog centra iz Sarajeva... Još jednom ponavljam, zajedno sa Fondom kojeg vodi Nataša Kandić i Documenta s voditeljicom Vesnom Teršelič i Istraživačko-dokumentacioni centar na čelu s Mirsadom Tokačom, znači riječ je o organizacijama koje najstavnije, na najbolji način suočavaju svako svoja društva sa tamnim stranama prošlosti. I ove tri organizacije su cijelu tu priču pokrenule - bavljena žrtvama. Zašto je izašao Istraživačko-dokumentacioni centar? On zapravo nikad nije ni ušao, bolje rečeno. Većina ste aktivisti, znate kako to ide sa velikim, regionalnim, umreženim projektima. Tu nastaje veliki broj problema i zapravo ja jednim dijelom o izlasku, odnosno ne ulasku u cijeli proces i praćenja i bivanja uz proces u nastavku Istraživačko-dokumentacionog centra vidim negdje i na tom tragu. Dokumentacioni centar je uputio jedno otvoreno pismo, i mi smo zbog toga imali velikih problema. Ta stvar je utoliko problem bila ukoliko je riječ o organizaciji koja je važna na regionalnom nivou, ali i na nivou Bosne i Hercegovine. Mislim da vam je to vrlo jasno, s obzirom na broj žrtava ili prolazi ili pada u Bosni i Hercegovini. I to je konsolidiranu u međuvremenu i sada konzultacije u Bosni i Hercegovini vodi jedna grupa organizacija. Kažem, IDC se nije slagao s nekim potezima, mislio je da je to trebalo ići na drugačiji način. U jednom trenutku je čak i pokazao sumnju u to kako bi taj proces trebao u konačnici izgledati, u njegov uspjeh. To je, priznat ćete, jako loše. Ako gradite neki proces, kritički osvrti i analize su u redu, ali tako velike sumnje su blokirale IDC da dalje bude s nama. IDC je u jednom trenutku spomenuo i novac. Vi znate da se ovo ne može raditi bez novca. Mi smo aplicirali, odnosno u ovom trenutku proces se konzultacijski vodi zahvaljujući nizozemskom veleposlanstvu u Beogradu, bar kad je u pitanju 2008. Ranije procese od 2005. su organizacije kao što su IDC, Documenta i Fond vodili samostalno svojim kapacitetima. Na trenutke pucaju od tolikog posla, zapravo vrlo intenzivnog procesa, a s druge strane nemajući potporu donatora. A u sljedećoj godini smo dobili potporu Europske komisije za medijsku kampanju, što je vrlo važno jer pokazuje da je Europska unija prepoznala ovaj proces. Cijeli financijski izvještaja je na našim web stranicama, www.korekom.org i u svakom trenutku možete pogledati kako se novac troši i na koje sve aktivnosti. Može me još neko, ako ima neke druge informacije nadopuniti vezno za IDC. IDC se lagano opet vraća u proces i sudjelovali su njihovi predstavnici na jednim našim prošlim konzultacijama u Bosni i Hercegovini. Što se tiče drugog pitanja vezanog za braniteljske udruge, tu pogotovo ritam udaramo mi u Hrvatskoj i možemo biti ponosni. Mi smo okupili jednu grupu branitelja, i to udruga dragovoljaca u Zagrebu, koja je pokrenula cijelu priču među braniteljima. Moram reći s obzirom da imamo jako dobru koordinaciju velikog broja nevladinih organizacija u Hrvatskoj i one nam u svemu tome pomažu i svaka ta organizacija e sa nekom od grupa ima iskustvo. Mi smo imali konzultacije sa braniteljima, mi ih planiramo i dalje imati i to je jako važno. Moram iskreno reći, to se radilo naročito zadnjih nekoliko mjeseci, tu je jako puno

neformalnih druženja i neformalnih uvjeravanja i naših odlazaka u braniteljske udruge na interne sastanke, gdje ih zapravo uvjeravamo. I branitelji su jako zainteresirani i svjesni su koliko je ovo važan proces. Što se tiče ovog trećeg, to je bilo za Ivana Novosela, ali možda da još spomenem da kad govorimo o kritičnim skupinama kao što su branitelji, tu spadaju i vjerske organizacije i vjernici. S njima smo također imali konzultacije i krenuli smo što u neformalne, što u formalne susrete i tu imamo velikih nada jer su mnoge komisije u svijetu zapravo bile vođene od strane vjerskih čelnika; Desmond Tutu u Južnoj Africi je bio na čelu Komisije za istinu i pomirenje. Prema tome, mi smo Inicijativu na jednoj razini prezentirali našim vjerskim organizacijama, religijskim zajednicama. A tijekom naših konzultacija kroz debatu se čulo da su upravo u pitanju skupine koje su jedne od najodgovornijih za sve što se dogodilo u ratovima i svemu što se dogodilo tijekom devedesetih. Međutim, proces je inkluzivan i on će trebat bit uključen u jedan kompromis na nekoj razini, naravno kad uđemo u parlamente i u borbu za što bolji model i za što bolju prezentaciju cijelog procesa u parlamentima.

Emina Bužinkić: Ivan.

Ivan Novosel: Model komisije, odnosno model mandata komisije sad je negdje na Koordinacijskom vijeću, znači u fazi kreiranja ekspertne skupine, znači jedna osoba iz svake zemlje koja bi trebala sastaviti konkretan model mandata. Imamo zaključke sa konzultacijama, opet ponavljam, a vezana su za iskustva drugih, naprosto može se komparirati. Ne možemo reći da bi ova komisija trebala biti preslikani primjer komisije iz Perua. Naprosto nije istina, nije ista niti jednoj komisiji koja god da je bila. Znači kada se govori o osnivanju komisije, bilo je istaknuto da je potrebno da komisije osnuju parlamenti. Dakle, tu je taj dio identičan sa osnivanjem komisije u Južnoafričkoj Republici. Vezano uz broj članova, zna se da on mora biti neparan, ne zna se koliko će ih biti. To u jednoj mjeri, odnosno u velikoj mjeri ovisi i o financijskim sredstvima. Postupak biranja članova komisije mora biti javan, mora biti otvoren, mora biti transparentan, mora se uspostaviti neki sistem gdje će ti kandidati proći kroz opsežne i dubinske provjere i glavni kriterij mora biti da su članovi istaknuti i neokaljani u događajima koje bi trebali istraživati. I pokušat će se, dakle, u sve to ukalkulirati i regionalna zastupljenost prema društvenim grupama. Dakle i vjerska lica i zastupljenost prema stručnom usmjerenju, da tu bude i pravnik, i povjesničara, i sociologa i, liječnika. Dakle, tu je sad primjer koje raznorazne komisije imaju. Desmond Tutu u Južnoafričkoj Republici, predsjednik Komisije, nadbiskup u Gvatemali, onda pravnik kao što je primjer u Peruu i tako dalje. Na koji način bi trebalo biti teritorijalna struktura? Pošto se tu radi o većem broju država, Komisija bi trebala imati jedan centralni ured iz kojeg bi se sve koordiniralo. Tu bi trebali postojati nacionalni uredi. Prije toga, zato sam stavio navodne znake, kada smo bili spominjali te nacionalne urede ljudi su onda te nacionalne urede poistovjetili sa nacionalnim komisijama. Dakle, ne bi smjele postojati nacionalne komisije, već regionalna komisija koja ima svoje urede. Dakle, oni su operativa. To je tehničko tijelo šta radi na prikupljanju podataka, pripremanje terena i tako dalje. Iz cijelog tog zaključka na konzultacijama bilo je to da bi centralni ured trebao organizirati javna saslušanja koja su, kao što je istaknuo Eugen Jakovčić, prepoznata kao jedan od najbitnijih dijelova da se glas žrtava čuje, i za razvijanje empatija. Sljedeća stvar koja se tiče mandata komisije su ovlaštenja

komisije. Dakle, koja ovlaštenja bi Komisija trebala imati? Tu su pravници u konzultacijama došli do zaključka da se mora utvrditi po kojem principu će se Komisija baviti utvrđivanjem činjenica, teškim povredama i kršenjima ljudskih prava, Međunarodnog humanitarnog prava, ubojstvima, silovanjima, pljačkama i tako dalje, s tim da se, što je posebno bilo naglašeno, otvori prostor i ostalim oblicima ratnih zločina: Tako bi se ostavilo prostora ljudima u Komisiji, dakle komesarima, da ako se pojavi neki slučaj koji naprosto nije bio predviđen, da se i on može uvrstiti u rad, u završni izvještaj i procesuirati. Razmišljalo se i o tome da li se Komisija mora baviti i ulogom institucija. Tu je gotovo jednoglasan zaključak da se Komisija mora baviti ulogom institucija, ulogom pravosuđa, ulogom policije, ulogom vojske, ulogom vjerskih organizacija, ulogom medija i ostalih strana koje su imale neko učešće u tome. Posljedično se pojavilo pitanje da li Komisija ima pravo i da li treba imati pravo da traži obavezno pojavljivanje pred sudom i uvid u arhive. Ti arhivi mogu biti veliki izvor informacija za raščeljavanje, odnosno za kristaliziranje pojedinih slučajeva. To je isto zaključeno da bi to trebao biti slučaj. Dakle, ovo su neke smjernice koje su davali sudionici na konzultacijama. Te sve preporuke, ti zaključci će biti uzeti u obzir kada ekspertna skupina bude radila prijedlog mandata komisije. Prijedlog koalicije za REKOM za mandat komisije će biti onaj kojega usvoji Skupština Koalicije, dakle on će biti predan članovima Koalicije na provjeru, na dopune. Hvala.

Emina Bužinkić: Film o komisijama koji imamo ovdje sadrži pregled rada nekoliko komisija u svijetu. Mi ćemo ga pustiti večeras u ovoj prostoriji nakon što završe sve službene aktivnosti Skupštine, pa oni koji su zainteresirani mogu ga doći pogledati. Katarina.

Katarina Pavić: Dobar dan svima. Ja sam Katarina Pavić iz Mreže mladih Hrvatske. U principu nemam puno pitanja, samo dva, ali ostavit ću ih za kraj. Rekla bih sad nešto opservacija što se tiče o žrtvama. Ne želim oduzimati pijetet pravim žrtvama rata, izgubljenima, nestalima, ubijenima, ali mislim da su naše generacije isto indirektno žrtve rata. Kad smo gledali film o konzultacijama u Srbiji, u pozadini je išla muzika iz filma „Requiem for a dream“ (Rekvijem za snove). Znači, cijelim društvima su jednostavno uništeni snovi, ne sad neki utopijski, nego možemo faktički reći da su nam šanse bitno smanjene u odnosu na naše vršnjake po Europi i u svijetu koji nije ratovao kroz devedesete godine. Ono kako vidim moguće formiranje politika prema mladima u ovome svjetlu je, osim naravno važnosti formalnog i neformalnog obrazovanja, što je apsolutno prva stvar, jednako bitne stvari su i poticanje mobilnosti, regionalne mobilnosti mladih. I druga isto tako veoma bitna stvar je uloga medija i nezavisne dokumentarne produkcije. Svi smo vidjeli što mogu filmovi kao što su „Oluja nad Krajinom“, „Vukovar – posljednji rez“ ili „Izbrisani“ napraviti, kakve su to bombe koje su puknule u našim društvima. Apsolutno je potrebno više takvih filmova i treba ih *mainstrimati*, znači što više prikazivati na televiziji u udarnim terminima. Evo, što se tiče pitanja, ja bih se ograničila na pitanje o tome kako proces ide u Bosni i Hercegovini? Već je rečeno da je to mjesto gdje se lome koplja. Mene zanima na kojoj razini će se tamo zagovarati Komisija i kako ide uopće taj proces? Znači, ne toliko operativno, nego zanima me gdje se došlo po društvenim skupinama, kakva je klima i kakve su naznake političke volje? Eto ga, hvala.

Emina Bužinkić: Hvala Katarina.

Eugen Jakovčić: Evo, na primjer, spomenula si sada ulogu medija. Mi se zapravo cijelo vrijeme na neki način lomimo. S jedne strane imamo zahtjeva da se istraži uloga medija, i to je potpuno legitimno pitanje, s druge strane od njih očekujemo da nam budu partneri u cijelom ovom procesu i da čak i javno sudjeluju, odnosno da javni servisi u regiji budu uključeni na taj način, da imaju specijalne programe, da budu vrlo aktivni prilikom rada same Komisije, da uživo, kao što je bilo u Južnoj Africi, i prenose javna svjedočenja. Slažem se, to je vrlo važno pogotovo nezavisna dokumentarna produkcija u kojoj eto silom prilika radeći na mediju u velikom dijelu devedesetih sam imao priliku uči. U tu produkciju koja negdje postoji, odvija se, snima se, radi se, postoje mladi ljudi koji tu stvar promišljaju. Međutim, ne znam, naši javni servisi tu ne reaguju. „Vukovar – posljednji rez“ i sve te stvari su negdje u ladicama javnih servisa.

Pa proces u Bosni i Hercegovini. Evo ja sam silom prilika kao i voditeljica Documente smatramo da se proces u Bosni i Hercegovini trebao odvijati tamo, da zapravo nisu potrebne instrukcije iz Beograda i Zagreba. Zapravo da svaki proces i u Hrvatskoj, i u Srbiji i u Bosni i Hercegovini je jak koliko je jak u toj zemlji i koliko zapravo odgovara na potrebe. Naravno da je proces drugačiji u Bosni i Hercegovini. Ta zemlja se naprosto u ovim trenucima lomi pod silinom svih ovih političkih, što racionalnih, što iracionalnih, zahtjeva i na neki način sve se to odražava na našu Inicijativu. U zavisnosti od te političke situacije Inicijativa je ili prisutna, ili manje prisutna, ili su sudionici više angažirani ili manje angažirani. Ono što moram reći što je jako teško - rad sa udruženjima žrtava je vrlo težak. Vi morate znati da su neke od tih organizacija na jedan vrlo surov način iskorištene u političkoj propagandi. Oni su još uvijek zemlji kao što je Bosna i Hercegovina jedno važno pogonsko gorivo, koje pokreće sve te nacije. S druge strane opet, oni su s nama, cijelo vrijeme prate proces, vrlo su aktivni, izlaze, ulaze iz procesa i zapravo sve to skupa govori koliko je taj proces važan. Vi morate znati da su u Bosni i Hercegovini počinjeni veliki zločini, nepravda je tamo velikih razmjera i mi smo svi skupa uključeni, i iz Hrvatske i iz drugih zemalja i pomažemo taj proces. Ali mislim da su u ovom trenutku vapaji koji dolaze od naših kolega iz Bosne i Hercegovine - pustite nas da sami kreiramo taj proces, mi najbolje znamo, na najbolji način osjećamo tu situaciju. Hrvati su više-manje slabo uključeni u taj proces, Srbi se uključuju zavisno gdje se konzultacije organiziraju, Bošnjaci su, i sami znate, jako zainteresirani, najglasniji, najartikuliraniji i zapravo najveće su žrtve, ako tako možemo govoriti, surovo, jezikom politike. S druge strane taj proces nam je vrlo važan u Bosni i Hercegovini i, još jednom naglašavam, proces će ili proći ili neće proći upravo kroz Bosnu i Hercegovinu. To je na žalost tako.

Emina Bužinkić: Hvala. Vesna.

Vesna Vilus: Vesna Vilus, udruga Domaći. Zanimalo bi me, ako ste u mogućnosti odgovoriti, tko cijelu Inicijativu kroz godine podupire, što financijski, što politički, na transnacionalnoj, odnosno globalnoj razini? Drugo bi me zanimalo ako je ovo financirano od *Matra* (Matra je bilateralni pretpripristupni program tehničke pomoći Kraljevine Nizozemske za jačanje civilnog društva namijenjen državama srednje i istočne Europe, naziv programa dolazi iz nizozemskog jezika i znači socijalna promjena), odnosno od nizozemskog veleposlanstva, kako to da to nije naznačeno na promo materijalu? I treće bi voljela znati, nisam sigurna jesam li preskočila taj

dio pa se ispričavam ako ste to rekli, međutim, mislim da ste spomenuli da između ostalog radite i razgovore sa žrtvama, odnosno ne znam kako to točno nazivate...

Eugen Jakovčić: Javna svjedočenja.

Vesna Vilus: ... javna svjedočenja pa bi me zanimalo koji profesionalni profil stručnjaka radi ta suočavanja i što se sa tim iskazima kasnije operativno događa? Za što se upotrebljavaju?

Eugen Jakovčić: Što se tiče financijske i političke podrške, mislim da vam je sasvim jasno da političke podrške, u ovom trenutku u cijelom procesu do sada niti je tražimo, a niti smo je dobili. Naravno, imamo je na marginama. Zapravo gradimo je svak kako može u svojoj zemlji i pokušavamo, što nam je u ovom trenutku važno, dobiti potporu institucija. To nam je u ovom trenutku puno važnije i organiziramo konzultacije. Na pr. u Vukovaru je to bilo u županiji Vukovarskoj-srijemskoj gdje je zapravo na vlasti HDZ. U Kninu nam je prostor ustupljen zahvaljujući gradonačelnici s kojom je također obavljen razgovor. Prema tome za sada smo isključivo fokusirani na institucije jer i cijeli proces te institucije na nekoj razini će trebati realizirati. Mi ga guramo, ali svjesni smo i tijekom planiranja naših aktivnosti na nivou cijele Koalicije u Hrvatskoj, upravo u tom smislu ćemo biti usmjereni i donijeli smo nekakve smjernice našeg rada za sljedeću godinu.

Vesna Vilus: Oprosti, moje pitanje je bilo usmjereno ne na Hrvatsku nego ako ste možda u mogućnosti odgovoriti, raspolazete li podacima tko cijelu stvar potiče i financira na globalnoj razini?

Eugen Jakovčić: Na regionalnoj razini, to sam rekao. Konzultacijski proces potiče, odnosno financira nizozemsko veleposlanstvo u Beogradu za ovu proteklu godinu, odnosno do šestog mjeseca iduće godine, govorimo o ovim konzultacijama, što regionalnim, što nacionalnim, što lokalnim. Od desetog mjeseca ove godine, proces financijski pomaže Europska unija, i to na razini medijske kampanje, tako što nam financiraju, neću reć, cijelu kampanju jer naprosto taj novac nije dovoljan. Za sada financiraju ljude koji će medijski koordinirati u svakoj zemlji tu priču i jedan manji dio marketinških i medijskih aktivnosti.

Što se tiče javnog svjedočenja, spomenuo sam kako je to priča do sada išla i koliko je važna. Za sada na našim forumima govor re žrtve i te seanse vodi, moderira i usmjerava Nataša Kandić, direktorica Fonda za humanitarno pravo. Uvijek se u tim prostorima nalaze i psiholozi i psihologinje. Međutim, vi morate znati da je to jedan vrlo težak proces i da je vrlo teško žrtve dovesti da javno svjedoče, a prije svega potrebno je dobiti njihovo povjerenje. Nataša Kandić, osim što zastupa žrtve, po pravosudnom sustavu u Srbiji sjedi u sudnici, ispituje počinitelje i izravno zastupa žrtve. Ona je uključena u cijeli proces rada sa žrtvama na terenu, njihovog branjenja, vodi računa o njihovoj sigurnosti prilikom njihovog dolaska na sud. To je na primjer bilo vrlo izraženo u slučajevima Srebrenica i Ovčara. Ona te ljude dočekuje na granici i brine se o njihovoj sigurnosti, o tome informira one koji trebaju to na institucionalnoj razini raditi, zastupa ih na sudu i ona onima koji su izvršili zločine, počiniteljima postavlja pitanje na temelju tog rada sa tim istim žrtvama. Tako da u ovom trenutku, na ovoj razini, žrtve dolaze samo zahvaljujući tome što imaju povjerenja u ljude i organizacije koje kreiraju ovaj proces. Mi s njima radimo, kažem još jednom, imamo

psihološku potporu, to nije niti malo jednostavno. Ljudi se ne prisiljavaju, njima se ostavlja mogućnost da do zadnjeg trenutka odustanu od svjedočenja. Isto tako tijekom tih sesija zabranjeno je bilo koje pitanje i bilo kakva rasprava. Ta sesija kad krene, vrata dvorane se zatvaraju, prostor se ne smije napuštati, sve je usmjereno ka njima i ne postoje nikakva pitanja. Znači žrtve jedna drugoj ne smiju postavljati pitanja, isto tako i sudionici ne smiju žrtvama postavljati nikakva pitanja. Mislim da se o tome vodi jako računa. Ono što proizlazi iz vašeg pitanja, a što ja na nekoj razini imam problem – je li mi do koje razine njima dajemo platformu, a do koje razine sudjelujemo u procesu viktimizacije? Naša iskustva su do sada da je njima to oslobađajuće, da je to za njih jako važno i mi za sada tu priču radimo jako odgovorno i jako senzibilno.

Emina Bužinkić: Hvala Eugen. Evo Ivan Novosel ima samo nadopunu pa ću tebi Katarina Pavić dati riječ.

Ivan Novosel: Bitno mi je ovdje samo još dodati, to je ovaj proces koji se sad odvija prije osnivanja Regionalne komisije. Dakle, ono što je bilo detektirano kao bitno je da proces javnog saslušanja mora biti sastavni dio rada Regionalne komisije, poučeni iskustvima nekih drugih zemalja. Znači, to je pozitivno iskustvo koje možemo crpiti iz rada Komisije u Peruu ili skustva komisije u Južnoafričkoj Republici. Dakle, oni su napravili taj proces vrlo sofisticiranim, tu radi dosta ljudi, timovi, koji uključuju i psihologe, koji daju ljudima psihološku pomoć. Između ostaloga, prema tim svjedocima, prema tim žrtvama se postupa na način da im se osigura najveća moguća zaštita, što fizička, što da budu anonimni, da im se sakrije identitet. Recimo, dobar je primjer peruanske komisije gdje se mislilo apsolutno na sve, gdje se pokušalo izdići stol iznad razine ljudi koji su došli slušati. To nije bilo po principu da mi ovdje sjedimo kao suci i čovjek koji priča sjedi ispred njih. Ne, on je naprosto sjedio sa njima za stolom i ti članovi komisije su njega saslušali. Dakle, niti jedno jedino pitanje nije bilo postavljeno u kontekstu „ja ću sad vas prekinut pa ću vas pitati“. Dakle, jako se vodi računa o osjećajima tih ljudi. Zbog toga, na primjeru ovog prostora prošlo je više od deset godina, a oni ponovno proživljavaju to traumatično iskustvo i vraćaju se u prošlost. Bitan element ovdje je da se ljudima nakon što svjedoče ne napravi nešto kao „vi ste sada rekli, možete otići, vi ste sada slobodni“. Ne, njima treba osigurati i nakon toga psihološku pomoć. I ovdje se sada radi na tome, recimo ovo kao pilot-projekt. Nije sada osigurano zbog toga jer još uvijek nemamo Regionalnu komisiju, ali na toj stvari treba osigurati znatna materijalna sredstva da se osigura pomoć žrtvama inače se ne može od njih očekivat da će doći tamo i reći te stvari.

Emina Bužinkić: Hvala vam. Katarina, molim te samo kratko pa onda Igor Roginek.

Katarina Pavić: Ma evo samo kratko. Zanima me više iz ovih modelskih rješenja, znači iskustava drugih zemalja osnivanja komisija. U kojoj mjeri ti procesi koji su jasno vezani uz tranziciju cijelih društava utječu, odnosno kako međusobno koreliraju sa službenim procesima koji se događaju na međunarodnim sudovima? Znam da je sudstvo neovisno, ali zanima me što se događa: da li dolazi do slučajeva da počinitelji dobivaju veće kazne ili do nekakvih mjera? Vjerojatno postoji neka praksa, sada da ja ne nagađam.

Emina Bužinkić: Hvala Katarina. Igor.

Igor Roginek: Ja bih se samo htio nadovezat na ono što je Eugen Jakovčić rekao, nisam siguran da je odgovorio na pitanje. Ono kako sam ja razumio tvoje pitanje oko podrške, Eugen je odgovorio u dijelu koji se tiče financijske podrške. Dakle, to je veleposlanstvo Kraljevine Nizozemske u Srbiji i Europska komisija preko programa za demokratizaciju i ljudska prava. Direktno iz Bruxellesa, znači ne niti Hrvatska niti Srbija, Bosna, Kosovo. Tu je i Rober Bosch Stiftung. Ali onaj dio na koji nije odgovorio, to je što se tiče nekakve podrške. Ovaj tjedan je Inicijativa predstavljena, obavljen je cijeli niz razgovora u Bruxellesu sa evropskim parlamentarcima. Obavljen je čitav niz razgovora sa predstavnicima UN-a i različitim UN-ovim tijelima, komisijama.

Ivan Novosel: Institucionalna potpora, da.

Igor Roginek: Dakle različite države kroz razgovore sa veleposlanicima daju načelnu podršku cijelom procesu, iako to još nije formalno zato što niti sama Komisija ne postoji, niti je krenula kampanja javno vidljiva, ali Međunarodni centar za tranzicijsku pravdu iz Bruxellesa i New Yorka također daju i aktivno sudjeluju. Očekuje se podrška i pojedinih zemalja iz Europske unije i Ujedinjenih naroda.

Ivan Novosel: Pitanje je, ako sam ga ja dobro shvatio, na koji način koaliraju suđenja za ratne zločine i Komisija za istinu i pomirenje i tako dalje ako sam dobro shvatio? U učincima. Dakle kakva je primjenjivost njihovih odluka, da li se one poštuju, ne razumijem, samo ako možeš pojasnit? Da ne odem predaleko.

Katarina Pavić: O. K. Znači, mene je najviše zanimao društveni aspekt. Moja, recimo, osobna iskustva, iskustva ljudi s kojima sam razgovarala, recimo konkretno suđenja u Hrvatskoj Mirku Norcu, koja su prepuštena Hrvatskoj. Ljudi mahom nisu zadovoljni tim rezultatima. Zanima me što bi bilo da je ova Inicijativa pokrenuta nekoliko godina ranije, da je zadobila društvenu potporu, da li bi to možda moglo imati utjecaj na sudstvo. Zanimaju me iskustva drugih zemalja.

Ivan Novosel: Pa, dakle, ona početna, prva rečenica da su komisije za istinu jedan od elemenata tranzicijske pravde, uz suđenja za ratne zločine koji se naprosto nadopunjuju. Jedan i drugi su potrebni. Dakle, radom komisije za istinu kako ju nazivamo može se doći u posjed mnoštvu materijala, mnoštvu potencijalnih dokaza, ući u arhive, prikupiti izjave svjedoka. To sve treba objediniti u izvještaje što kasnije može, a u nekim slučajevima i koristi tužiteljstvu prilikom podizanja optužnica ili prilikom predradnji u istrazi. Na taj način ta dva elementa korespondiraju vrlo aktivno. Ne znam, dobar primjer je, koliko se sjećam, slučaj u Argentini gdje su nakon toga bili pokrenuti sudski postupci protiv vojne hunte. Dobar slučaj je i u Peruu, što se tiče u dijelu osobne odgovornosti pojedinaca. Dobri su primjeri, premda ima i loših, slučajevi gdje uvidom komisije u arhive pojedinih institucija osigurava se podloga u društvu da se promijene vodeći ljudi, da se promijene cjelokupni kadrovi i kadrovska politika unutar te institucije, da one pokažu žaljenje i pijetet prema žrtvama. Recimo, dobar primjer je Katoličke crkve i nekih drugih crkava, odnosno sveukupno 22 u Južnoafričkoj Republici. One

su podnosile pisana izvješća komisiji gdje su čak i usmeno svjedočili. To je primjer biskupa Dowlinga koji je govorio na vjerskim konzultacijama, gdje su oni svjedočili šta se desilo. U nekim trenucima su oni osobno sudjelovali, ali, šta je vjerojatno najbitnije, izrazili su žaljenje u svoje osobno ime, i u ime institucije zbog nečinjenja ili premalog činjenja stvari da bi se ti događaji izbjegli. Dakle, sudstvo može koristiti i zapravo se potiče da koristi materijale koje je prikupila komisija.

Eugen Jakovčić: Tu je jako teško napraviti komparaciju jer ovo pitanje je potaknulo jedan važan podatak kojeg smo izostavili, a koji opet može biti ili prednost ili mana cijelog mehanizma tranzicijske pravde u Hrvatskoj. Sve zemlje, barem većina koju smo spomenuli, a koje su osnovale komisiju u prošlosti, nisu imale suđenja za ratne zločine. Mi smo tu u prednosti. Mi smo imali Haški sud i ta suradnja je bila što prisilna, što dobrovoljna, to sami procijenite. Ali mi smo imali suđenja, i imamo ih, i tijekom tog procesa oformili su se i sudovi, suci i pravosudni djelatnici koji se s tim mogu nositi. Iskustvo svih dosadašnjih komisija je da su oni bili jedini mehanizam i da su se tek nakon izvještaja komisije, ili tijekom rada komisije, otvarali procesi u zavisnosti od toga kako je koja komisija definirala svoj mandat. Bilo je različitih stavova vezano za to razmišljanja i tijekom našeg konzultacijskog procesa. Pripremajući jedan bilten o konzultacijama tijekom srpnja, kolovoza i rujna, ja ću vam evo pročitati što oni misle o amnestiji, što je izjavio Jovan Pavlović na konzultacijama u Kruševcu u Srbiji, 7. septembra: „Što se tiče amnestije, ja sam svakako protiv toga jer smatram da svako mora da ponese odgovornost svojih postupaka bez obzira da li on surađuje sa mnom ili ne u pronalaženju masovnih grobnica ili otkrivanju događaja, ali istorijsko i sudsko kaže da je u takvim slučajevima uvijek dolazilo do amnestije.“ To je sada stvar mandata same Komisije. Da li će on u mandatu to imati, ali ono što žrtve u ovom trenutku, bar kad govorimo o našem konzultacijskom procesu, a koji bi trebao biti temelj za mandat, one misle da amnestija ne bi trebala dolaziti u obzir. Govorimo o onoj amnestiji koja se pojavljuje u trenutku kada vi komisiji dobrovoljno dođete i otkrijete niz važnih podataka o tome gdje se nalaze mjesta masovnog zločina, masovne grobnice i tako dalje. A bilo je, također, glasova koji su rekli da je pronalazak njihovog najmilijeg najvažniji i da ih ništa drugo ne interesira. Niti krivična pravda, niti bilo kakva druga pravda. Oni samo hoće individualnu istinu gdje su posljednji ostaci njegovog najmilijeg. Tako da tu ćemo opet graditi neku svoju vlastitu priču i iskustvo koje je bogato, i to je za razliku od drugih komisija, kao vjetar u leđa. Ima suđenja za ratne zločine koja su odrađena, koja su se dogodila u Hagu ili su se događala u Hrvatskoj ili će se još uvijek događati. Tu mi u našoj organizaciji imamo tri monitora koji prate, to je njihov jedini posao u našoj organizaciji i da pišu šestomjesečne i godišnje izvještaje. Na osnovu tih izvještaja donose se i institucionalne i političke odluke o tome da li Hrvatska u tom pravcu ima napredak ili ne.

Emina Bužinkić: Ja bih možda samo dodala na ovo što su Ivan i Eugen odgovorili kako je jako zanimljivo promotriti praksu drugih komisija koje su komplementarno imale suđenja za rane zločine, a istovremeno radile javna saslušanja. Ono što se znalo događati u primjerima Južnoafričke komisije primjerice jest da su mnogi zločini amnestirani u samom radu komisije jer su se dogodili dosta važni procesi iscjeljenja i pomirenja između ljudi. Jedan dio toga možete vidjeti i u filmu koji ćemo pokazati večeras, ali je doista zanimljivo i kao jedno od

problemskih pitanja, koje se postavlja za moguću regionalnu komisiju, kako to izvan institucionalni mehanizam može dovesti do takvih zaključaka koji utječu tako snažno na suđenja za ratne zločine. To je nešto oko čega ćemo još vjerojatno diskutirati i baviti se time, bilo je i takve prakse. U zemljama u kojima nije bilo takvih suđenja kao što je, primjerice, Maroko, komisija se pokazala kao jedna izvrsna stvar za dokumentiranje činjenica, koje su utjecale s jedne strane jako na formalni obrazovni sustav, a s druge strane na to da su se žrtve koje su dugo živjele povučene u različite ruralne krajeve konačno oslobodile i izrekle stvari, koje su se događale i utjecale na to da se više ne ponavljaju. Dobili su neku vrstu osnaženja što je uvijek za žrtve važno.

Eugen Jakovčić: REKOM je mehanizam tranzicijske pravde i komplementaran suđenjima za ratne zločine i na početku ovog procesa predstavnici Haškog suda su bili protiv REKOM-a i cijele ove ideje smatrajući da se pravda može ostvariti isključivo u sudnici. Međutim, ono što je važno reći, a to je, na tragu je onoga što je govorila i Emina Bužinkić, a gdje su iskustva drugih upravo važna, da rezultati do kojih komisija dođe mogu obnovit neke procese. Jako je velik broj zločina napravljen na našim prostorima i iluzorno je očekivati da će naša pravosuđa ovakvim tempom moći sve osudit. U ovoj kafenoj knjizi koju možete uzeti, nalaze se točni podaci koliko godišnje možemo imati suđenja i očekivati da će biti suđenja za ratne zločine i koliko će tim procesom biti zahvaćeno počinitelja, odnosno zločina. Prema tome, brojke su porazne i to je jedan od razloga zašto nam je važan ovaj drugi mehanizam. Također, zašto ne smijemo ovu Komisiju miješati sa postojećim komisijama za nestale u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i drugim zemljama. Tu je, također, važno naglasiti da možemo samo pomoći radu tih komisija dostavljanjem dodatnih informacija. Tako da je ova Inicijativa, uz sve svoje mane može na više razina pomoći. Što nama pomaže i što može pomagati nevladinim organizacijama koje se bave ovim pitanjima? To je da kroz jednu ovakvu platformu, u razgovorima sa raznim grupama šta radimo. Kolega Igor Roginek je na čelu tima Documente koji se bavi ljudskim gubicima u Hrvatskoj od '91. do '95. To su te činjenice, to su ti podaci koji tako evidentirani, složeni, će spriječiti manipulacije i biti jedan od izvora podataka. Mi monitoriramo suđenja za ratne zločine. To je, također, važno da javnost na nekoj razini čuje i zna da se to u Hrvatskoj radi. Prema tome puno je posla na tom planu. Mislim da Komisija, odnosno jedno ovakvo regionalno tijelo sve te priče može povezati, dati javnu platformu i omogućiti nam da agresivnije kročimo u sve segmente javnosti i politike do onih mjesta gdje se donose važne odluke.

Emina Bužinkić: Hvala Eugen. Mi smo predvidjeli da imamo nešto vremena za rad u manjim skupinama, koji bi bio više interaktivan i usmjeren ka konkretnim zaključcima i rezolucijama bitnima za organizacije mladih, Documentu, pa i Mrežu mladih Hrvatske. Nemamo puno vremena, ali bismo vas svejedno povelili tako da se podijelimo u dvije manje grupe. Jedna bi se ticala donošenja zaključaka ili nalaženje podrške organizacija mladih u prikupljanju milijun potpisa u regiji za podršku Regionalnoj komisiji i nalaženju mogućih aktivnosti organizacija mladih u lokalnim zajednicama. Jer, brojne lokalne aktivnosti vezane uz kampanju oko ovih potpisa biće usmjerene u manja mjesta, ratom zahvaćena mjesta. Ili mjesta važna za određene političke odluke. A druga radna skupina bi se bavila formuliranjem konkretnih preporuka za politike za mlade, dakle za javne politike u smjeru obrazovanja ili

drugim područjima, što već ovisiti o procesu diskusije. Ova prva radna skupina „podrška organizacija mladih u djelovanju inicijative i aktivnosti organizacije mladih“ će raditi sa Eugenom Jakovčićem i Ivanom Novoselom u narednih pola sata na prvom katu, u učionici sa desne strane. A radna skupina koja se tiče „formuliranja preporuka za politike usmjerene prema mladima“ ostati će u ovoj prostoriji. Pa vas ja sad molim da odete sa Eugenom i Ivanom gore na prvi kat i da se za pola sata vratite sa zaključcima. Eugen i Ivan će onda to prezentirati ovdje u plenumu.

Eugen Jakovčić: Dodatno pojašnjenje za ovu grupu. Jako nam je važno dobiti informacije s kojim organizacijama mladih možemo surađivati i kako nam mladi mogu pomoći u kreiranju konzultacijskog procesa, da kad, na primjer, u sljedećoj godini dođemo u Vukovar, Pakrac, Knin ili Zagreb imamo cjelodnevno događanje. Da osim ovakvog tipa razgovora imamo događanje na ulici, da imamo štand sa mjestom gdje će se prikupljati potpisi, da imamo informaciju tko sve može sudjelovati u prikupljanju potpisa i koje su to organizacije mladih koje nam mogu biti potpora.

Rad u manjim grupama:

Grupa za formuliranje preporuka za politike usmjerene mladima

Emina Bužinkić: Imamo sad puno manje vremena nego što smo trebali imati, ali svejedno bih vas pozvala da budemo što konkretniji i konstruktivniji u davanju prijedloga i preporuka za unapređenje politika usmjerenih mladima. Samo kratko rečeno, danas su već u pitanjima nekih ljudi, u komentarima, **spomenulo barem tri konkretne stvari koje bi se mogle napraviti u smjeru unapređenja javnih politika za mlade. To jesu poticanje mobilnosti mladih u regiji, čime se dakle potiče proces pomirenja među mladima u istoj regiji. Zatim odgovornost medija i poticanje nezavisne medijske dokumentarno-filmske produkcije i osnaživanje pozicije formalnog i neformalnog obrazovanja. Dakle sa uključenjem tema suočavanja s prošlošću, izgradnje mira, učenja činjenica i tako dalje, ali i poticanje ljudi uopće na odgovorno ponašanje.** Dakle, tri-četiri stvari imamo. Ja bih vas pozvala da sada razmišljate na sličan način kao kada o tome predlažete šta je potrebno vašem gradu, vašoj zajednici ili mladim ljudima u vašem mjestu. To onda predlažete gradovima, županijama da se nešto u tom smislu napravi, da se osamostale i etabliraju neke važne politike. Da na taj način isto probate dati preporuku što je ono što bismo mi kao Mreža mladih Hrvatske, odnosno organizacije mladih generalno, trebale zagovarati da bi postale sadržajem nacionalnih programa, dakle vladinih strategija, određenih akata, koje su neke konkretne mjere, konkretne rezolucije koje bismo htjeli da vlade, odnosno Vlada Republike Hrvatske ili jedinice lokalne samouprave provode. Dakle, dajem riječ svima onima koji to žele, a nadam se da će vas biti puno.

Kristina Pavić: Dobra večer. Pa ja sam već govorila dosta već prije pa neću sad duljiti u nedogled. Ono što bih istakla osim ovog sada što je Emina rekapitulirala, prije minutu, **rekla bih da je još izuzetno bitno u našim vladama, znači na nacionalnoj razini predložiti da se potiče, interkulturalna suradnja u regiji, i to usmjerena na suradnju mladih u područjima**

zajedničkih produkcija kulturnih događaja. Naime, vladama naših republika u regiji nije u interesu poticati regionalnu suradnju. Naprotiv, to se destimulira na sve moguće načine. Ja vam mogu o tome čak kasnije konkretno pričati koliko novaca moja organizacija dobiva za takve projekte, a to je jako malo.

Emina Bužinkić: Ono što mi je sasvim sigurno bilo zanimljivo ovdje kog poticanja mobilnosti mladih u regiji..., Sjetila sam se kako smo prije nekoliko mjeseci radili jednu regionalnu inicijativu oko poticanja mobilnosti turizma i putovanja mladih i iz toga je proizašla ideja za regionalni fond za poticaje mobilnosti putovanja i turizma mladih. Čini mi se da bi, iako je ovo u nekom drugom smjeru orijentirano, da bi upravo takva stvar mogla posredno pomoći ovaj proces. Slušam druge ideje. Što je sa obrazovanjem? Ne znam jeste li ikad razmišljali o ovome, ali puno se napora primjerice ulaže u Njemačkoj, Poljskoj, Francuskoj u području unapređenja udžbenika u kojima se pokušava izostaviti mitska interpretacija sukoba, a unijeti što više činjenica. Može li jedan od naših zahtjeva prema Vladi Republike Hrvatske ići u tom smjeru?

Lovorka Bačić: Dakle, ovo što se tiče obrazovanja, možda ja neću reć ništa novo, barem ne sebi, s obzirom da dolazim iz Centra za mirovne studije, koji radi na mirovnom obrazovanju. To je nešto što mi zagovaramo, radimo, dakle, neformalno mirovno obrazovanje, time se bavimo godinama. A ovo na čemu sada radimo je zagovaranje mirovnog obrazovanja u formalni obrazovni sustav. Dakle, mi kroz iskustva našeg dugogodišnjeg rada i ono što vidimo da druge organizacije i institucije rade smatramo da su to sporadični, vrijedni, ali samo sporadični pokušaji slabog dometa. Smatramo da je obrazovni sustav nešto gdje se moglo dugoročno sustavno raditi na izgradnji mira u našem društvu, ali to se naravno onda odnosi na odnos prema okruženju u kojem živimo, koje jesu neke od država s kojima smo ratovali, u kojima smo ratovali i tako dalje. Sad različite su tu neke interpretacije. Ono što mislim da je bitno u smislu udžbenika, što si ti Emina govorila, dakle udžbenika primarno povijesti, sociologije i različitih drugih predmeta, mislim da bi bilo bitno ne imati obojene interpretacije. Odnosno ne baviti se interpretacijama podataka, nego da bi bilo zdravije za naše društvo da ima više činjenica i da su interpretacije možda prepuštene mladima. Dakle, da imamo na primjer pobrojano u tom i tom mjestu je poginulo toliko i toliko civila, ta i ta vojska je bila u tom mjestu i tako dalje, da imamo podatke. Koliko sam ja informirana, mi još te podatke nemamo točno. To je ono što je problem i što mislim da bi trebalo točnije, ako ništa drugo, uspostaviti. Dakle, to je možda jedan korak. Ono što mi u Centru za mirovne studije smatramo isto tako važnim je učiti različite vještine, a ne samo dobijati znanja vezano uz izgradnju mira. Dakle, vještine koje bi mlade ljude kapacitirale da se nose sa situacijama u kojima je će biti. I u njihovom odnosu prema prošlosti, i u kritičkom stavu i promišljanju toga što se desilo, što možemo iz toga naučiti, odnosno kako se nositi, ne znam, u nekim interkulturalnim situacijama i sa drugim mladim ljudima iz našeg okruženja, iz država koje smo u nekom trenutku smatrali neprijateljima ili su tako prezentirane. Ili su i bile, svejedno.

Emina Bužinkić: Izvoli Marina.

Marina Globočnik: Povijesno gledanom, postoji obilazak Jasenovca, pa ljudi idu skupno na takva mjesta. Da li ima smisla da onda, budući da Documenta to radi, odnosno suočavanje i svjedočanstva žrtava, da li moguće da onda neke žrtve dolaze po školama i neka mjesta i govore svoja iskustva. Znači to je, ali meni bi bilo zanimljivije čuti nasilnika, a ne žrtvu. Mislim, žrtve uvijek slično zvuče, zanimljivije je da neki vojnici hodaju okolo i pričaju o tome šta su radili i kako su radili itd. Znači da uopće ti mladi ljudi vide šta to znači. Uopće ideja kako se čovjek osjeća koji ubije čovjeka. Stalno slušam, bila sam sad po Bosni dosta, o tim svjedočanstvima žrtava i žalovanje poslije itd., ali nasilnici su ti koji su se sakrili iza žrtava, a mladi ljudi naravno da mogu biti nasilni. Po Africi sijeku ruke noge, isto mladim ljudima i siluju žene itd., dečke od deset godina. Tako da je to jedan okidač u svima nama, svim mladim ljudima, tako da možda treba vidjeti šta je sa samim nasilnicima. Malo čut, izviđače, znate što su bili oni izviđači u ratu, oni koji sijeku uši, noseve itd. I to je ono fascinantno do kud čovjek može ići.

Emina Bužinkić: Da jedna od fascinantnih stvari u južnoafričkoj komisiji je bila upravo to da se nisu održavala samo javna saslušanja žrtava, nego su i oni koji su činili ratne zločine, zločine različitog karaktera, mogli svjedočiti što su činili. To je pomoglo prikupljanju činjenica, a s druge strane često su bili amnestirani. Dakle, to je jedan fenomen koji i treba vidjeti koliko je ova naša Regionalna komisija spremna na tako nešto. Ali da, nekako se slažem s tobom.

Ana Marija Sočo: Mogu li se samo nadovezat na ovu činjenicu? Evo ja se slažem djelomično da bi trebalo imat čiste činjenice u udžbenicima. Znači, nepristrane, neobojane, ali s druge strane te činjenice će uvijek netko predavat i ako uzimamo samo činjenice., učenike i studente nećemo tjerati da kritički razmišljaju o njima. Znači, nabubetat će ono što imaju u svojim udžbenicima i nema dalje od toga. Uvijek će ih netko to interpretirati, tko će im predavati. Mislim da bi trebalo napraviti da s druge strane postoje neke radionice gdje će se mladi međusobno konfrontirati svoja mišljenja i na taj način razmisliti o svemu, znači o tim informacijama koje su dobili, a ne samo ih čisto dobit.

Marina Globočnik: Jedna kolegica iz FadeIn-a snimila je dokumentarni film o Krajini, film se zove „Povratak“. U filmu su samo ljudi koji su bili na srpskoj strani, koji su živjeli tamo do '95. I sada, pitanje kada je rat počeo? Oni vele, pa počeo je '95. Ljudi, da ne znam, pitaš nekoga u Požegi kada je rat počeo. Nije počeo '95. Znači, sad ti veliš, činjenice, ljudi imaju različite istine i meni je to čak bez veze pobijati zato što oni imaju svoje istine. Ali O. K. je saslušati te ljude i njihovo iskustvo. Znači nikad se ni oni neće složiti, znači netko tko živi odavde, ne znam 50 kilometara će reći da rat nije počeo '91./'92. Godine. Kužiš? Zato ovo ima smisla, ovo što ti kažeš, radionica, odnosno neki oblik gdje ljudi mogu o tome razgovarati, to je onda donekle O. K.

Marija Hrebac: Evo samo kratko. Naravno da se zalažem za to da se u formalno obrazovanje uvede mirovno obrazovanje, međutim mislim da ima jedan problem sa interpretacijom historiografije. Naime, koliko ja znam o tome, a ne znam puno, ali nešto sam se bavila na silu zbog toga što sam morala polagati ispite vezane uz to, da se poviješću ne smatra ništa što je mlađe od 50 godina. To je problematično. Zbog toga mislim da su problematična, recimo, i

područja hrvatskog jezika. Recimo, tu ima ogromna količina mitologije u školama. To je nenormalno koliko toga ima. Međutim, osim ovog područja koje se bavi ratom, raspadom bivše države i počinjenim zločinima, krucijalno je podučavati djecu i mlade o zajedničkim stvarima koje smo imali prije devedesete godine. Znači, to je područje koje nije čak ni interpretirano u udžbenicima povijesti, ono ima, ne znam, stranicu ili dvije. Tako da mislim da je i taj segment isto bitan. Znači, obrazovanje u području povijesti, jer ovo sad ulazi u to što je bilo prije, kako je uopće došlo do takvih stvari.

Daniela Lovrić: Mislim da je moguće ako veliš da je vezano za ove politike mladih. A kad bi se povezali sa institucijom za antropologiju i etnologiju na Filozofskom fakultetu itd; onda bi ljudi vidjeli da su ljudi, dinarska skupina, to su plemena, odnosno etniteti koji nisu bili podijeljeni na, ne znam, na Crnogorce i Hercegovce ili Hrvate. Znači mi smo geografski ljudi. Naš identitet nije samo politički nego jednostavno je iz one regije iz koje dolaziš. Tako da ti mladi ljudi kad bi hodali okolo po muzejima ili kako već, onda bi vidjeli koje su to sve sličnosti itd. Od plesova, kulture, jezika itd. I to je ovo što ti veliš da postoji zajednička nota.

Marija Hrebac: Točno. Postoji, to je jednostavno zajednički prostor, kulturološki, geografski i društveni. Ali ono što je zanimljivo je to što mislim da kroz formalno obrazovanje zajednica radi svoje narative, društvene i kulturološke. Jako je teško tu postići objektivnost, čak i u samome tekstu, jer znamo da je to jedan subliminalni proces oblikovanja svijesti klasne, nacionalne i rasne. Tako da, mislim, opet se vraćamo na neki početak, gdje bi i oni koji obrazuju trebali doći do neke razine objektivnosti, pa sve do zajednice i do roditelja. Znači, do jednostavno sveukupnog procesa.

Melina Mohorić: Moje ime je Melina Mohorić. Ja sam iz Hrvatskog debatnog društva. I htjela sam reći da našem formalnom obrazovnom sustavu nedostaje nekakav resurs informacija. Tipa unutar formalnog obrazovanja, primjerice mog fakulteta. Pošto znam iz prve ruke. Možemo reći da nedostaje nekakav centar informiranja mladih o tome gdje zapravo mogu doći do konkretnih informacija. Možda ne bi trebalo od formalnog obrazovanja zahtijevati da se bavi takvim delikatnim stvarima tipa izjavama počinioca nekakvih zločina ili nekakvih ispovijesti žrtava. Možda bi to bilo previše za razinu osnovne ili srednje škole i, možda, izazvalo negativne reakcije roditelja. Međutim, informacija o postojanju organizacija, kao što je Documenta i slične, što zapravo ljudi ne znaju. Ne postoji ta svijest još uvijek u Hrvatskoj o važnosti civilnoga društva i opće želje za aktivizmom. I mislim da je to ključ. Zapravo da se ljude informira o tome gdje mogu doći do informacije. Postoji, ja imam puno prijatelja koje ova tematika izuzetno zanima, međutim uopće ne razmišljaju o tome niti ih itko upućuje na to s kim bi mogli eventualno surađivati, tko bi im mogao dati neke početne korake za dalje.

Denis Sgagliardi: Denis Sgagliardi ponovo iz ZUM iz Pule. Dolazim iz Vodnjana iz Istre. Većina Hrvata misli da Istru rat nije dotakao nikako, di se ja s tim mišljenjem ne slažem u potpunosti. Sigurno je da po nama ni bombe nisu padale, niti se išta u Istri rušilo, niti netko pucao u to vrijeme, osim rijetkih izuzetaka. Ali, bilo je dosta deložacija sa strane policije, koje su krenule onako žustro. Znači, krenuli su na obitelji srpske nacionalnosti, na Crnogorce

kojih ima puno u mojem gradu. I ono što je bilo dobro i šta je primjer dobre prakse, je to da su općenito svi ljudi, njihovi susjedi, političari, gradonačelnici, načelnici raznoraznih općina došli pred kuće tih ljudi. Sjeli na pragove vrata i nisu dozvoljavali policiji da ulazi u te kuće, niti da ih deložira. Od Jugoslavije kod nas, pogotovo u Vodnjanu, u mjestu u kojem živim, za koje uvijek volim reći da je Jugoslavija u malom, suživot se stvara. Ne gledamo ljude po nacionalnosti, nego jednostavno to su naši prijatelji, naši građani s kojima smo dijelili školske klupe, s kojima danas radimo i s kojima danas uživamo i vani smo, šteta je da diljem Hrvatske toga nema. Super je kod nas, dakle ti neki mladi koji su rođeni '92./'93. pa pišu na Facebooku gdje si ti bio '91. i takve fore. Zajednica reagira, reagiraju mladi, pogotovo oni koji su na ovoj ili onoj strani. Pokušavaju nekako educirati, čim se ti baviš, prva stvar. Ali druga stvar je ta da oni nemaju šta potezat takve fraze i furat se na neke komuniste i ustaše, što se povlači još iz Drugog svjetskog rata. Nego jednostavno živiti s tim ljudima, dijelit taj život i družiti se. Još sam htio reći ono što sam rekao u Puli na konzultacijama, prije nisam stigao. Bitno je da se Komisija za utvrđivanje činjenica iz prošlosti, to jest iz tog doba formira samo zato da se za 50 ili 60 godina neki ljudi koji će biti mladi ne bi bavili ovime što se danas mi bavimo i onime šta mi slušamo - ustašama i partizanima, a sutra oni o ustašama i četnicima ili nekim trećim skupinama. Tako da je moja podrška, mišljenje moje organizacije za takvu komisiju sigurno je prisutna.

Emina Bužinkić: Hvala lijepo Denis. Možda bi bila dobra sugestija našim vladama, ili našoj Vladi, uputiti zapravo apel za osnivanje ovakve Regionalne komisije. Možda bi to mogla biti jedna zagovaračka inicijativa organizacija mladih. Pa ne znam, kako vam se to čini? Da uvrstimo u ove naše preporuke koje ćemo poslati Vladi Republike Hrvatske, da ozbiljno razmisli o osnivanju ovakve komisije. Ove regionalne komisije za utvrđivanje činjenica. Što vam se čini?

Vesna Vilus: Ako bih mogla samo nešto napomenuti ne direktno vezano za Regionalnu komisiju. Dakle, kao majka i učiteljica koja ne radi u školi zato jer ne podržavam sistem koji postoji voljela bi reći da je Lovorka rekla jako važnu stvar, a to je izgrađivanje vještina. Ono što se sada događa sa sistemom obrazovanja je totalno zastarjeli fosilni dio sistema, koji ne potiče ništa u svijetu u kojem su se mediji, s posebnim naglaskom na nove medije, toliko razvili. Uloga edukatora osnovnoškolskog sistema više nije u prenošenju znanja, nego upravo u razvijanju vještina. Znanje se može i dobiva, znanje i informacije, što nazivamo činjenice se može dobiti iz hiljadu izvora. Uloga novog školstva je upravo razvijanje vještina, bilo da se radi o intelektualnim, emocionalnim, praktičnim ili bilo kojim drugim vještinama. Znači to je s jedne strane, a s druge strane izgrađivanje pozitivnih osobina ličnosti. Ja svom djetetu ne bi dozvolila suočavanje i jako bi se pobunila da neko dovede u školu bilo žrtvu, bilo tlačitelja. I ne podržavam to. Mislim da imamo puno više posla oko suočavanja sa sadašnjošću, oko otvaranja očiju prvenstveno sami sebi oko toga što se događa oko nas. Mislim da nam je osnovni zadatak u tome da aktivno kreiramo svoj život i život bliskih ili života naših zajednica, ali ne na način da se okrećemo prema prošlosti, već upravo da analiziramo sadašnjost i da nekako na nju pozitivno utječemo.

Emina Bužinkić: Hvala Vesna. Dobro. Došli smo do nekoliko preporuka, imamo ih pet-šest. Ja ću ih pročitati u plenumu. Ako imate još nekih sugestija, recite.

Lovorka Bačić: Uvodničari su već potvrdili činjenicu da je ova stvar iznimno kompleksna i da se oko nje vrti jedna velika količina moći. Jer jednostavno način na koji se polarizira javnost, vrlo često periodički, obično prije izbora. Treba biti realan, to odgovara nekome unutar toga. Imamo medije koji su takvi kakvi jesu i nećemo uvijek reći da su instrumentalizirani, ali ja smatram da takovoj klimi izuzetno pogoduju i načinom svoga rada i, često, vrlo površno funkcioniraju. Ono što ja mislim da bi mogla biti jako dobra preporuka na ovoj razini, organizacijama mladih je da u svoje redovne aktivnosti uključe monitoring, tj. praćenje govora mržnje prema različitim etničkim skupinama i drugim socijalno isključenim skupinama. Mislim da je to stvar koju sve organizacije trebaju uključiti u svoj rad, javno reagirati na to i da to bez obzira. Da li da kao *policy* cilj u tom slučaju postavimo zagovaranje komisije ili si kao *policy* cilj postavimo recimo u ovoj Vesninoj poziciji rad sa sadašnjošću. Makar ja mislim da je isto tako rad, način na koji se pokušava stvarat ova komisija isto tako ulaganje u sadašnjost i budućnost, ali mislim da je to jedna stvar koja u svakom slučaju može pogodovati promjeni klime nabolje i izgradnji zdravijeg društva.

Marina Globočnik: Ne, ne. Jednostavno postoje mediji takvi kakvi jesu. Ovo je 2009. godina i mediji se uglavnom bave sapunicama, glupim šouima i tako dalje. Poanta je u tome da se ove teme mogu uklopiti u postojeći medijski prostor. Jer, ako sam ja Vesnu Teršelič gledala u emisiji u subotu ujutro i neke braniteljske udruge, znači sve ove teme je moguće uklopiti. Imaš emisiju za djecu, mlade „Paralaonica“, možeš staviti tu temu. Možeš u sapunicu u osam navečer da u ono selo Draguše dođe jedan koji je bio žrtva rata. Samo je poanta u tome da ljudi, većina, pogotovo među vama, ne znaju prepoznati niti svoju ulogu, niti jasno to izartikulirati i staviti u medije. Medijski prostor je kakav je, on je žut i svakakav, ali je samo poanta to prilagoditi i o tome govoriti. I on je dostupan mladima i na nenasilan način, lijepi spakirani način da se dijete u osnovnoj školi ne onesvijesti kad vidi nekog ratnog zločinca u sapunici u osam navečer. Znači, samo je poanta način prezentacije neke teme. A mediji jesu zainteresirani za to koliko ja znam, samo jednostavno ne žele ono sve što bi ljudi voljeli. A ljudi bi voljeli ići *hard core*, a mediji su danas totalno plahi i oni vole sve u malim količinama, na blagi način.

Emina Bužinkić: Hvala Marina. Ja bih zamolila moje kolege iz Mreže da potaknu sudionike, delegate da se vatre u ovu prostoriju jer ćemo sad zaključiti konzultacije i dati informacije o tijeku Skupštine. Zamolit ću Dariju Marić iz Documente da prezentira rezultate prve radne skupine.

Darija Marić: Za početak ću reći da nam je bilo malo vremena, ali uspjeli smo dobiti neke preporuke. Čini mi se najbitnija preporuka vezana za škole i fakultete, odnosno da se po školama i fakultetima diljem Hrvatske postave info pultovi na kojima će se mladi moći informirati o REKOM-u, ali isto tako pokušati organizirati kratka predavanja unutar same nastave o REKOM-u. Čini nam se da će to imati veći učinak, da nije toliko nemoguće ako se sjetimo one akcije GONG-a, vjerujem da je većini vas poznato da je vezana za izbore u

Hrvatskoj (interaktivne radionice po školama diljem Hrvatske s ciljem educiranja maturanata o temama participacije na izborima, izbornog sustava, političkih stranaka, itd.). Osim toga kolega iz Ferijalnog hostelskog saveza je rekao da oni nude svoje volontere kojih je poprilično velik broj, ako se ne varam, dvjestotinjak, da sudjeluju, da se angažiraju oko prikupljanja potpisa. Prijedložio je da se postave info pultovi po hostelima u sklopu Ferijalnog saveza u Hrvatskoj, točnije njih šest, gdje će se mladi iz Hrvatske, ali i šire, moći informirati o ovoj temi. Isto tako postavio je jedno vrlo zanimljivo pitanje, a to je da li u ove potpise ulaze i potpisi nedržavljana zemalja regije. Na to pitanje mi nismo znali odgovoriti, zato smo tu i zato se konzultacije nastavljaju da dobijemo odgovor na to pitanje. Meni se čini da bi to bilo vrlo dobro da ljudi iz drugih zemalja, koji dolaze u posjet Hrvatskoj, koji će odsjedati u hostelima u Hrvatskoj da potpišu peticiju vezanu za REKOM. I još kolega iz udruge K.V.A.R.K. iz Križevaca je rekao da se njegova udruga može angažirati oko prikupljanja potpisa i organizirati radionice na kojima bi se diskutiralo o REKOM-u i prikazivali filmovi. To je to što smo mi uspjeli napraviti u ovom kratkom roku. Ako neko ima nekakvu opasku za nešto što sam ja, eventualno, izostavila ili ako je nekom u međuvremenu sinula neka dobra ideja, slobodno neka kaže. Eto to je to. Hvala.

Emina Bužinkić: Hvala lijepo Darija. Evo i Mreža mladih Hrvatske će se uključiti kroz aktivnosti upravnog odbora i operativnog tima u prikupljanje potpisa i podršku različitim lokalnim inicijativama. Ja bih evo samo kratko htjela reći koje preporuke je ova druga radna skupina donijela, vezano za unapređenje politika za mlade. Ima ih nekoliko i stoga ću ih ja pročitati kako bismo bili kratki. Poticanje interkulture suradnje u području kulturne produkcije, zatim poticanje kvalitetnog učenja povijesti kroz prikaz činjenica u udžbenicima, unapređenje i poticanje formalnog mirovnog obrazovanja i razvijanja vještina. Zatim, poticanje kritičkog promišljanja mladih u obrazovnom procesu, razvijanje politike informiranja o procesima suočavanja sa prošlošću putem organizacija civilnog društva, kako bi se s jedne strane jačala njihova pozicija, a s druge strane se ne bi natrpavao obrazovni sustav. Onda, korištenje primjera dobre prakse izgradnje mira i sprečavanje sukoba, aktiviranje organizacija mladih u praćenju diskriminacije, govora mržnje i javne reakcije na takve stvari, integracija procesa i sadržaja suočavanja s prošlošću u postojeći medijski sadržaj, kao na primjer kroz „Parlaonicu“ i poticanje nezavisne medijske i dokumentarne filmske produkcije. Zaboravim još jedno, to smo rekli na početku i u plenarnoj sjednici, poticanje mobilnosti mladih u regiji, čime se učvršćuje proces pomirenja. Evo ja vam se zahvaljujem na participaciji. Žao mi je što nismo imali puno vremena, mada vjerujem da će informacije koje ste dobili oko Komisije u ovom procesu biti korisne. Da, ako imate još neku, neki kome ideju, komentar, kritiku, prijedlog, primjedbu možemo još nekoliko minuta posvetiti tome. O. K. Eugen i Ivan, imate li vi što kratko reći? Dajem vam svakom trideset sekundi. Evo Ivan će zaključit.

Ivan Novosel: Htio bih se samo zahvalit što ste bili tu, što ste odvojili dan da nas čujete, da se upoznate sa ovim procesom. Jako je lijepo vidjeti da se u Hrvatskoj može skupiti nešto više od troje ljudi na lokalnim konzultacijama. U biti ovo su nacionalne konzultacije, ali na svim lokalnim skupovkma smo imali mali broj ljudi. Drago mi je da ste sudjelovali aktivno u tome, jer ja sam nakon konzultacija na Kosovu, na kojima sam sudjelovao, došao natrag u Hrvatsku

jako euforičan kako će sve to super izgledati. Onda je nastao taj trenutak razočaranja i sad, čini mi se, da smo na dobrom tragu pa vam se još jednom zahvaljujem na tome.

Emina Bužinkić: Hvala Ivane. Eugene izvoli.

Eugen Jakovčić: Pa vrlo kratko. Ovim događajem završavamo jedan intenzivan proces koji traje od 10. siječnja ove godine. Jako je puno konzultacija održano i jako smo zadovoljni tim procesom u Hrvatskoj. Ali, ono što opet naglašavam i što smo negdje kroz ove radionice potaknuli je da u sljedećoj godini očekujemo još veći posao, jer će se paralelno sa konzultacijama (do kraja lipnja) odvijati medijska kampanja. To će se odvijati kroz naše intenzivnije prisustvo u medijima kroz kreirane i isplanirane poruke koje ćete čitati i gledati, tako i kroz prikupljanje milijun potpisa. Naravno, cijeli taj proces zavisit će i od izbora u Bosni i Hercegovini. Mi smo planirali da tu Inicijativu vladama predamo sljedeće godine na Dan ljudskih prava. Međutim, to ipak neće biti moguće jer su opći izbori u Bosni i Hercegovini u devetom mjesecu sljedeće godine, što znači da ćemo cijeli proces prolongirati. I ono s čim bi završio je da u ovom trenutku vodimo intenzivno ovaj proces, stavljamo u prvi plan činjenice, a kud će i proces dovesti, kao i sama Komisija zaista točno ne znamo. Da li će to odvesti u procese pomirenja, ne znam. Da li će doprinijeti i reformama koje sam spomenuo, zaista to u ovom trenutku ne znamo, ali ovaj proces guramo. Mislimo da je jako važan i da može dovest do svih tih stvari: i do pomirenja, i do međusobnog razumijevanja, i do pravde i istine za žrtve. Hvala vam puno.

Emina Bužinkić: Hvala lijepo Eugene. I tebi Ivane, još jednom. Na samom zaključenju konzultacija rekla bih vam ponešto o Radnoj grupi za mlade – suočavanje s prošlošću, ili Radnoj grupi za mlade za REKOM. Ta radna skupina sastavljena je od nekoliko organizacija. To su Centar za mirovne studije, Legalis, Inicijativa mladih za ljudska prava i Mreža mladih Hrvatske i djeluje zadnjih godinu dana, podržavajući Inicijativu za REKOM. To znači podržavajući konzultacijske procese sa vjerskim organizacijama, ženskim organizacijama, udruženjima žrtava i slično, i ne samo da djeluje na nacionalnoj, djeluje i na regionalnoj razini. Naše primarne aktivnosti ove godine oslanjale su se na lokalne konzultacije sa organizacijama mladih, koje smo radili u Vukovaru, Osijeku, Zagrebu, Splitu i Rijeci. Međutim, ono na što će se naš rad usmjeriti u idućem periodu bit će malo više kulturne produkcije i izdavaštva. Pokušat ćemo možda malo na prizemljeniji način i možda više *youth friendly* način informirati o ovim temama i poticati mlade da se bave, rekla bih, odgovornim ponašanjem za budućnost. To nam je važna stvar za naglasiti. *Mail* grupe jest *mladi.rekom@gmail.com*, ali isto tako možete se javiti na bilo koju od ovih organizacija koje vam mogu dati više informacija. Naša koordinatorica je Sara Lalić iz Centra za mirovne studije. Ako se želite priključiti individualno ili ako želite organizacijski pristupiti u našu inicijativu, dobrodošli ste. Mi smo evo baš u procesu planiranja naših aktivnosti za iduću godinu koje će se uklopiti u konzultacijski proces Koalicije za REKOM u Hrvatskoj. Evo ja bih ovime zaključila Treće nacionalne konzultacije sa organizacijama mladih o suočavanju s prošlošću i otvorila tematsku Skupštinu Mreže mladih Hrvatske.

KRAJ